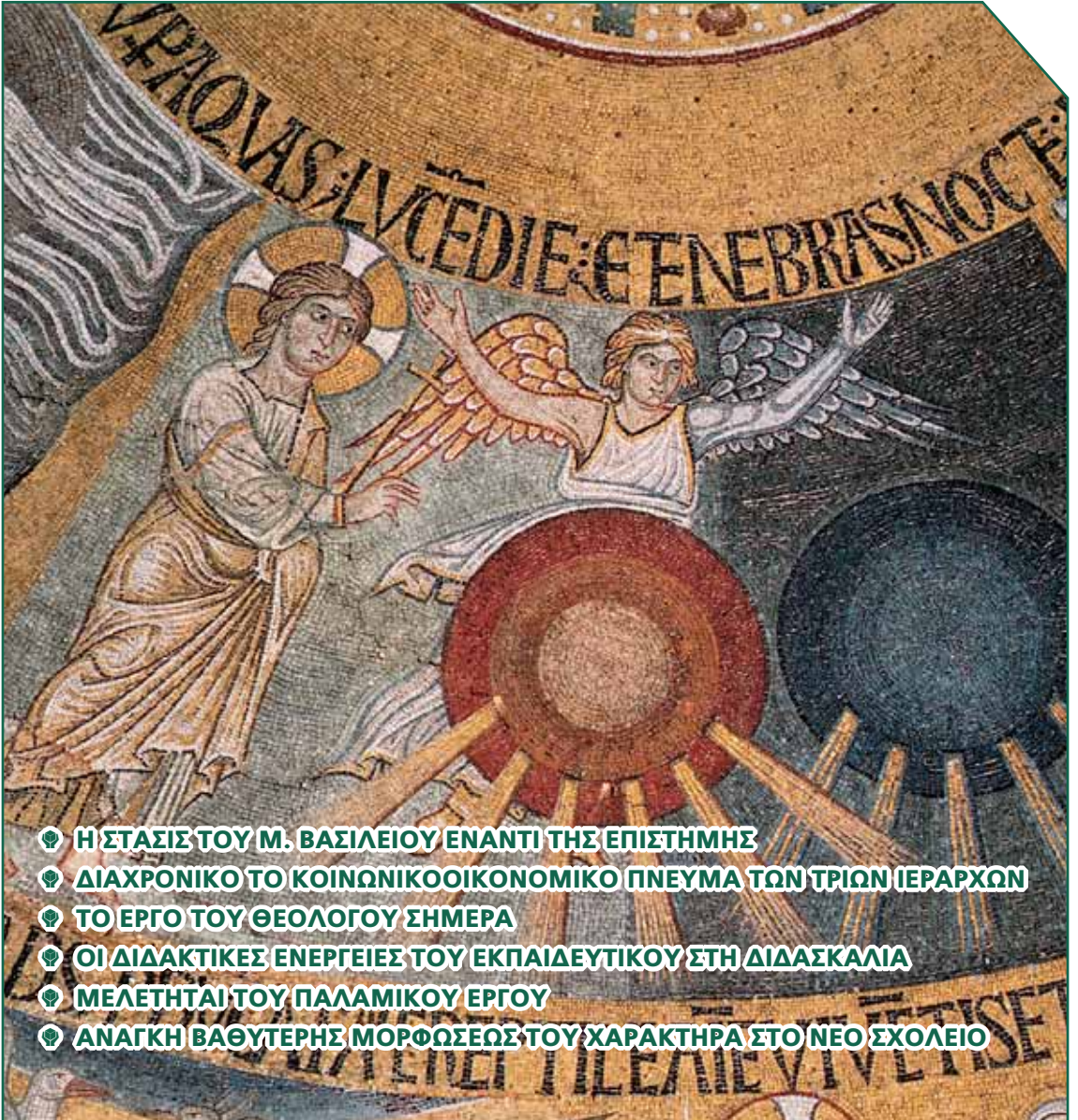

ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

Α Γ Ω Γ Η

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

- Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
- ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ
- ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΣΗΜΕΡΑ
- ΟΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
- ΜΕΛΕΤΗΤΑΙ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ
- ΑΝΑΓΚΗ ΒΑΘΥΤΕΡΗΣ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΣΤΟ ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Περιεχόμενα

ΣΧΟΛΙΑ 1

Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Τοῦ κ. Ἰωάννη Ἀγγελόπουλου 2

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ- ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

Τοῦ κ. Παύλου Ἀθ. Παλούκα 10

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

Τῆς Συντάξεως. 14

ΟΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Τῆς κ. Εὐαγγελίας Τσαγκαρλή-Διαμάντη 17

ΜΕΛΕΤΗΤΑΙ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

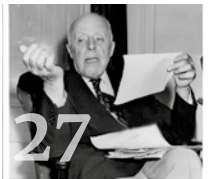
Τοῦ κ. Δημήτρη Παπαθανασόπουλου 22

ΑΝΑΓΚΗ ΒΑΘΥΤΕΡΗΣ ΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΣΤΟ ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ.

Ἀπό τό ἔργο τοῦ Friedrich Foerster,
Schule und Charakter 27

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ 30

ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ 31

ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

Α Γ Ω Γ Η ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Όργανο τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν
Ἐγκριμένο ἀπό τό Ὑπουργεῖο Παιδείας. Ἀριθμός Ἐγκρ. 1717/15.2.1952
Ἰδρυτής: **Ι. Θ. Κολιτσάρας** (†1989)

Ἐκδότης - Ἰδιοκτίτης: **Χ.Ε.Ε.Α.**

Καρύτσον 14, 105 61 Ἀθήνα, Τηλ.-Fax: 210 32.27.100

Υπεύθυνος σύμφωνα μέ τό νόμο καί ἐπιμελητής ἐκδόσεως:

Ἰωάννης Μαρκότσας, Διαγόρα 35, 153 44 Γέρακος, Τηλ.: 210 66.12.399

Διευθύνεται ἀπό Συντακτική Ἐπιτροπή

Δημιουργικό - Ἐκτύπωση

«**Λυχνία Α.Ε.**»

Ἀνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Ἀχαρνῶν

Τ. 210 3410436, F. 210 3425967 • www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τιμή τεύχους **1,50€**

Ἐτήσια συνδρομή: Ἐσωτερικοῦ-Κύπρου 10€, Ἐξωτερικοῦ 20€ • 25\$

Ἀθήνα - Ἰανουάριος 2019

ΟΔΗΓΙΕΣ: Ἐπιστολές, συνεργασίες, ἐπιτάγες, βιβλία καί ἄλλα ἔντυπα νά στέλνονται στό γραφεῖο
τῆς Χ.Ε.Ε.Α., Καρύτσον 14, 10561 Ἀθήνα.

• Τό Γραφεῖο εἶναι ἀνοικτό κάθε ἔργασιμη ἡμέρα ἀπό 9 π.μ. ἕως 1 μ.μ.

Τεύχη τοῦ περιοδικοῦ πωλοῦνται στά βιβλιοπωλεῖα τῆς «ΖΩΗΣ» στήν Ἀθήνα καί σέ ἄλλες
ἐπαρχιακές πόλεις, καθῶς καί στό γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε.Α. στήν Ἀθήνα.

• Ἡ δημοσίευση τῶν ἀρθρῶν ἐγκρίνεται ἀπό τή Συντακτική Ἐπιτροπή. Μή δημοσιευμένα
ἄρθρα δέν ἐπιστρέφονται. Ἡ Συντακτική Ἐπιτροπή διατηρεῖ τό δικαίωμα νά συνομυθεῖ τά
κείμενα ἢ νά δημοσιεύει τμηματικά τά μακρά κείμενα. Γι' αὐτό πρέπει τά ἀποστελλόμενα
ἄρθρα νά μῆν ὑπερβαίνουν τίς 6-8 σελίδες. Στό περιοδικό δημοσιεύονται ἐργασίες σχετικές
μέ θέματα Παιδαγωγικῆς καί Διδακτικῆς, ἀλλά καί μέ ἱστορικά ἢ ἄλλα ἐπίκαιρα θέματα.
• Όσοι θέλουν παρουσίαση τοῦ βιβλίου τους, παρακαλοῦνται νά ἀποστέλουν δύο ἀντίτυπα,
ἓνα γιά ἀπλή ἀγγελία καί γιά τή βιβλιοθήκη τῆς Ἐνώσεως καί ἄλλο γιά τόν μέλλοντα νά
κάνει τήν βιβλιοπαρουσίαση. Ἡ Συντακτική Ἐπιτροπή ἔχει τό δικαίωμα νά μῆν ἐγκρίνει
τή δημοσίευση βιβλιοκρισιῶν γιά βιβλία ἄσχετα μέ τό περιεχόμενο καί τή γραμμή τοῦ
περιοδικοῦ. Τήν εὐθύνη γιά τά δημοσιευμένα κείμενα φέρουν οἱ συγγραφείς τους.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Πρός τοὺς ἀναγνώστες/ας

Λόγω ἀνυπέρβλητων δυσχε-
ρειῶν τό τεύχος ἐκδίδεται μέ
μεγάλη καθυστέρηση.

Γιά νά μῆν χαθεῖ ἡ ἀναγκαῖα
ἐπικαιρότητα τά τεύχη θά
ἐκδοθοῦν ὡς ἑξῆς:

Ἰανουάριος - Φεβρουάριος -
Μάρτιος

Ἀπρίλιος - Μάιος - Ἰούνιος

Ἰούλιος - Αὐγустος

Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος

Νοέμβριος - Δεκέμβριος

Δηλαδή ἀντί 6 τευχῶν θά
ἐκδοθοῦν 5.

Ζητοῦμε τήν κατανόηση ὄλων
τῶν συνδρομητῶν μας καί
ἀναγνωστῶν/τριῶν.

Ἡ Συντακτική Ἐπιτροπή

Γίνεται συχνά, για έλλειψη ανθρώπων και «έργατων» σέ σημαντικά έργα. Όλοι δηλώνουν υπεραποσολημένοι, έγκλωβισμένοι σέ βιοτικές μέριμνες, στήν τύρβη τής καθημερινότητας. Άλλοι μεγιστοποιούν τίσ υποχρεώσεις τους και απομειώνουν τίσ υποχρεώσεις άλλων. Τό αποτέλεσμα όμως εΐναι ότi πολλά πνευματικά έργα, παραμένουν άστελέχωτα. Άλλο πρόβλημα πολλών εΐναι ή ηλικία. Θεωρούν ότi οί νέοι έχουν χρόνο, ενώ οί κάπως μεγαλύτεροι έχουν «βαρύνει». Έρχεται όμως στό νοϋ μας, ένα παράδειγμα, πού πιστεύουμε ότi όλους πρέπει νά μās προβληματίσει και νά μās διδάξει. Και πού δείχνει ότi τό πρόβλημα δέν εΐναι ή ηλικία, αλλά ό ζήλος.

Βλέπουμε λοιπόν τό παράδειγμα του άγίου Κοσμά του Αιτωλού (του πατρο-Κοσμά, όπως επικράτησε νά αποκαλείται), τό παράδειγμα του όποίου και τό μαρτυρικό του έργο δέν έχει τύχει τής προσοχής πού θά έπρεπε.

Γεννημένος στά 1714 στό Μέγα Δένδρο Αιτωλίας, έφτασε σέ ηλικία σαράντα έξι (46) ετών νά ξεκινήσει τό ιεραποστολικό και έθνεγερτικό του έργο. Έπισημαΐνουμε: 46 ετών! Δηλαδή σέ μιá εποχή πού θά έθεωρεΐτο γέρον πού ό μέσος όρος ηλικίας των ανθρώπων δέν εΐχε καμιά σχέση μέ τόν σημερινό και τήν εποχή μας. Και όμως, ή πίστη του, ή αγάπη στό συνάνθρωπο, τό όραμά του, ή συναΐσθηση τής ευθύνης, τόν κάνει νά αναλάβει αυτό τό

μέγα έργο. Αυτό έχουν τά μεγάλα όράματα. Δέν κρύφτηκε πίσω από τήν «μεγάλη» του ηλικία, πίσω από τήν προσωπική του άσκητική βιωτή, αλλά ανταποκρίθηκε στήν άλλη «κλήση» γιά ευαγγελισμό του λαού, γιά τήν άφύπνιση του υπόδουλου έλληνισμού, ανταποκρίθηκε στό «βουβό» κάλεσμα του άγράμματος υπόδουλου σκλάβου γιά έλληνοχριστιανική παιδεία.

Τό μήνυμά του διαχρονικό. Μάτια ψυχής και σώματος άνοιχτά, νά συνειδητοποιούμε τίσ ανάγκες τής εποχής. Και άντί νά κατηγορούμε τους άλλους γιά άπραξία, νά αναλαμβάνουμε έργα του φωτός μέ όποιοδήποτε κόστος.

Γι' αυτό και στή συνείδηση του έλληνισμού, πέραν του «άγιος», έμεινε «πατρό» Κοσμάς. Πατέρα τόν αισθάνεται και τόν νιώθει ό λαός μας, και δέν εΐναι υποδέεστερος χαρακτηρισμός από τόν άγιο. Πατέρα τόν αισθάνεται, άκόμα και σήμερα διακόσια χρόνια μετά τήν άπελευθέρωση. Η βασική του έντολή «φτιάξτε σχολεία» γιati τό έθνος μας άγρίεψε από τήν άμάθεια και γίναμε θηρία, πρέπει νά γίνει κι αυτή όδηγός μας. Γιατί σχολεία πλέον έχουμε, αλλά ή άμάθεια των ήθων, των πατροπαράδοτων παραδόσεων μας, των ζωπύρων του έλληνισμού εΐναι έμφανεΐς και διά γυμνου όφθαλμου. Η έντολή γιά τό «φτιάξτε σχολεία» πρέπει νά μετακινηθεί από τήν ποσότητα στήν ποιότητα και τό περιεχόμενο. Και όλοι πρέπει νά βοηθήσουν σ' αυτό, χωρίς κριτήριο τήν ηλικία.

Ύπενθυμίζουμε στους συνδρομητές και συνδρομητρίες του περιοδικού μας, τήν άνανέωση των συνδρομών τους, ώστε νά συνεχιστεί ή έκδοση του περιοδικού μας.

Η καταβολή μπορεί νά γίνει στά κατά τόπους βιβλιοπωλεία τής «ΖΩΗΣ» ή στους αντιπροσώπους.

Άν ή συνδρομή καταβληθεί μέσω ηλεκτρονικής πληρωμής νά σημειώνεται τό όνομα του συνδρομητή.

Τό IBAN γιά τραπεζική πληρωμή (Τράπεζα Eurobank) εΐναι:
GR 8002602010000930100366731

Γιά πληροφορίες σχετικά μέ τή συνδρομή σας στό τηλέφωνο: 210 64 28 331

Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Τοῦ κ. **Ἰωάννη Ἀγγελόπουλου**,
Θεολόγου, δρ. Θεολογίας, Δ/ντῆ Λυκείου

1. Εἰσαγωγή

Ἡ ἑορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἀποτελεῖ εὐκαιρία ἐγκύψεως καὶ ἐμβαθύνσεως στὴν ζωὴ καὶ στὸ ἔργο τῶν τριῶν αὐτῶν μεγάλων Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ συνάμα προστατῶν τῆς ἑλληνικῆς Παιδείας.

Στὸ παρὸν ἄρθρο θὰ ἐστιᾶσουμε τὴν προσοχή μας καὶ τὴν ἐρευνά μας στὴν στάσι τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀπέναντι στὴν ἐπιστήμη. Οἱ σχέσεις πίστεως καὶ ἐπιστήμης ἐπέρασαν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνες τῶν νεωτέρων χρόνων ἀπὸ πολλὰς φάσεις: ἄλλοτε ὑπῆρξε σύγκρουσις καὶ ἀλληλοαποκλεισμός, ἄλλοτε συμπόρευσις καὶ ἀλληλοσυμπλήρωσις, ἄλλοτε ἀπομάκρυνσις καὶ ἀδιαφορία τῆς μιᾶς πρὸς τὴν ἄλλη. Καὶ ὅλα αὐτά, βεβαίως, τὰ ὑλοποιοῦσαν τὰ καθ' ἕκαστον πρόσωπα τῶν ἐπιστημόνων, γιὰ τὸ θέμα τῆς πίστεως ἀπορρέει ἀπὸ τὴν βιοθεωρία καὶ κοσμοθεωρία ἑνὸς ἐκάστου ἀνθρώπου καὶ ὄχι, ὅπως ψευδῶς προπαγανδίζεται, δῆθεν ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ γνῶσις καὶ πρόοδο.

Μετὰ τὰ ὀλίγα βιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Μ. Βασιλείου θὰ ἀναφερθοῦμε στὶς σπουδές του (θύραθεν καὶ χριστιανικές) καὶ στὴν ἀποτίμησι τῆς θύραθεν γνώσεως καὶ ἐπιστήμης ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἅγιο Βασίλειο. Στὴν συνέχεια θὰ ἀναφερθοῦμε δι' ὀλίγων στὰ ἐπιστημονικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται σὲ κάποια ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Μ. Βασιλείου, ὅπως στὶς Ὁμιλίες του στὴν *Ἐξαήμερον*, στὸ *Πρόσεχε σεαυτῷ* καὶ *Πρὸς τοὺς νέους ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων* καὶ

στὴν ἐν γένει ἀξιοποίησι τῶν ἐπιστημονικῶν του γνώσεων στὸ πολυσιχιδὲς ποιμαντικὸ καὶ θεολογικὸ του ἔργο.

2. Ἡ ἐπιστημονικὴ μόρφωσις τοῦ Μ. Βασιλείου

α. *Βιογραφικά* *τινα*. Ἐγεννήθη τὸ 329/330 στὴν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας καὶ ἐκοιμήθη τὴν 1^η Ἰανουαρίου τοῦ 379.

β. *Οἱ σπουδὲς τοῦ ἁγίου Βασιλείου*. «Διπλῶν μόρφωσιν θὰ λάβῃ ὁ Βασίλειος ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν εὐσεβῶν γονέων του καὶ τῆς ἀδελφῆς του. Τὴν μόρφωσιν τῆς καρδίας πρῶτον, τὴν μόρφωσιν τῆς διανοίας ἔπειτα»¹.

Ὁ Μ. Βασίλειος «δὲν ἔθεσε πρωταρχικὸν σκοπὸν τῆς σπουδῆς του τὴν κατάκτησιν τῆς κατὰ κόσμον σοφίας. Οὐτε ἐπεδόθη εἰς τὴν εὐρυτάτην μάθησιν διὰ τὴν γνῶσιν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν. Ἀλλὰ ἐζήτησε τὴν μάθησιν καὶ τὴν σπουδὴν διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν· πῶς θὰ ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ θὰ προσκολληθῇ εἰς τὸν Θεόν· πῶς θὰ καταγίνεται εἰς τὰ ἄνω καὶ ἐπουράνια διὰ μέσου τῶν κάτω καὶ γηϊνῶν· πῶς νὰ κατακτῇ τὰ σταθερὰ καὶ μόνιμα ἀγαθὰ διὰ μέσου τῶν ἀσταθῶν καὶ ρεόντων τοῦ κόσμου τούτου πραγμάτων»².

1. Γεωργίου Δημοπούλου, *Ὁ φωστὴρ τῆς Καισαρείας* (Ἀθῆναι: Σωτήρ, 1979), σ. 21.

2. Γεωργίου Δημοπούλου, *Ὁ φωστὴρ τῆς Καισαρείας* (Ἀθῆναι: Σωτήρ, 1979), σ. 27.

Γιὰ τὶς σπουδὲς τοῦ ἁγίου Βασιλείου γνωρίζομε ὅτι: «κατεῖχε ὄχι μόνον τὴ φιλοσοφία, τὴ διαλεκτικὴ καὶ τὴ ρητορικὴ, ἀλλὰ καὶ τὶς ἐπιστῆμες, ὅπως εἶναι τὰ μαθηματικά, ἡ ἀστρονομία, ἡ ἰατρικὴ, ἡ μετεωρολογία, ἡ βοτανικὴ, ἡ ζωολογία, ἡ γεωγραφία καὶ ἄλλοι κλάδοι τῆς γνώσεως, ἰδιαίτερα δὲ ἡ θεολογία»³.

«Εἰς τὰς Ἀθήνας πρέπει νὰ ἔφθασεν ὁ Βασίλειος τὸ 352, τὸν ὑπεδέχθη δὲ ὁ Καππαδόκης γνώριμός του Γρηγόριος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπρόκειτο ἔκτοτε νὰ συνδεθῆ στενῶς. Ἐγγραφεῖς εἰς τὴν σχολὴν τοῦ διαπρεποῦς Χριστιανοῦ καθηγητοῦ Προαιρεσίου, δίδκουσε μαθήματα αὐτοῦ καὶ ἄλλων διδασκάλων, ἰδίως δὲ τοῦ Ἰμερίου. Παρηκολούθησεν, ὡς συνηθίζετο τότε, εὐρὴ πρόγραμμα μαθημάτων, ἥτοι ρητορικῆς, τῆς βασιλίδος τῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὴν τότε ἀντίληψιν, φιλολογίας, ἱστορίας, φιλοσοφίας, μαθηματικῶν καὶ ἰατρικῆς»⁴.

Στὰς Ἀθήνας: «Ἐγνώριζον δύο δρόμους, πρῶτον τὸν ὁδηγοῦντα εἰς τὸν χριστιανικὸν ναὸν καὶ τοὺς ἐκεῖ διδασκάλους, δεῦτερον τὸν ὁδηγοῦντα εἰς τοὺς ἔξω παιδευτάς. Ἐγιναν διάσπμοι εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὡς οἱ παλαιοὶ Ὀρέστης καὶ Πυλάδης, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Γρηγορίου, καὶ συνεκέντρωσαν γύρω των καὶ ἄλλους χριστιανοὺς φοιτητάς, διὰ νὰ συναποτελέσουν ἓνα σύλλογον σωφρόνων νέων»⁵.

Κι ἄλλος μελετητὴς σημειώνει γιὰ τὶς σπουδὲς του στὴν Ἀθήνα: «Ὁ Μ. Βασίλειος ἐσπούδασε στὴν Ἀθήνα τὶς ἐπιστῆμες τῆς ἐποχῆς του ἐπὶ τέσσαρα καὶ πλέον χρόνια, ἔχων ὡς πολῦτιμο, φίλτατο καὶ ὁμόψυχο συσπουδαστὴ τὸν Γρηγόριο. Τὴν ἡμέρα παρακολουθοῦσε τὶς παραδόσεις τῶν καθηγητῶν του, ἰδιαίτερα, ἀσφαλῶς τοῦ χριστιανοῦ καθηγητοῦ Προαιρεσίου, καὶ τὴ νύχτα ἐνεβάθυνε στὴν ἐπιστήμην, στοὺς διαφόρους κλάδους τῆς γνώσεως, διὰ τῆς μελέτης τῶν σχετικῶν βιβλίων. Ἐκεῖ ἐμελέτησε τὸν Ὅμη-

ρο, τὸν Ἡσίοδο, τοὺς τραγικούς, τὸν Πυθαγόρα, τὸν Εὐκλείδην καὶ τὸν Πτολεμαῖο· τὸν Σόλωνα καὶ τὸν Θεόγνιν, τὸν Θεόφραστο καὶ τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλην καὶ τὴν ὄλην σωκρατικὴ καὶ στωικὴ φιλοσοφία. Ἐμελέτησε ἀκόμη τὸν Ἡρόδοτο, τὸν Θουκυδίδην, τὸν Ἀρριανὸν καὶ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, τὸν Παυσανίαν, τὸν Στράβωνα, τὸν Διογένην τὸν Λαέρτιον, τὸν Πρόδικον καὶ τὰ ἔργα πολλῶν ἄλλων συγγραφέων, τοὺς ὁποίους δὲν ἀνα-

*Οἱ σχέσεις πίστεως
καὶ ἐπιστήμης ἐπέρασαν
κατὰ τοὺς τελευταίους
αἰῶνες τῶν νεωτέρων
χρόνων ἀπὸ πολλὰς
φάσεις: ἄλλοτε ὑπῆρξε
σύγκρουσις καὶ ἀλληλο-
αποκλεισμός, ἄλλοτε συ-
μπόρευσι καὶ ἀλληλοσυ-
μπλήρωσι, ἄλλοτε
ἀπομάκρυνσι
καὶ ἀδιαφορία τῆς μιᾶς
πρὸς τὴν ἄλλη.*

φέρει μὲ τὸ ὄνομά τους. Στὴν Ἀθήνα παρακολούθησε τὴ γυμναστικὴ καὶ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὶς ἀθλήσεις, ἐγνώρισε καλύτερα τὴ μουσικὴ καὶ τὴν καλλιτεχνία. Συνέχισε δὲ τὶς μελέτες του ἀργότερα ἐπὶ πολλὰ χρόνια στὰ ἡσυχαστήρια ποῦ ἔμενε»⁶.

γ. Ἡ βαθυτέρα σπουδὴ διὰ τῆς ἀναχωρήσεως. Ἡ διάθεσις τοῦ ἁγίου Βασιλείου γιὰ οὐσιαστικὴ μόρφωσι καὶ καλλιέργεια δὲν ἐπερατώθη μὲ τὶς θύραθεν σπουδὲς του. Ἡ ἀγωνία μετὰ τὶς σπουδὲς του ἦταν νὰ μορ-

3. Δημητρίου Κωτσάκη, *Ἡ Ἐξαήμερος κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον καὶ τὴν ἐπιστήμην* (Ἀθῆναι: Ζωή, 1983), σ. 13.

4. Παναγιώτου Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τόμ. Δ' (Θεσσαλονίκη: Κυρομᾶνος, 1989), σ. 22.

5. Παναγιώτου Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τόμ. Δ' (Θεσσαλονίκη: Κυρομᾶνος, 1989), σ. 23.

6. Δημητρίου Κωτσάκη, *Ἡ Ἐξαήμερος κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον καὶ τὴν ἐπιστήμην* (Ἀθῆναι: Ζωή, 1983), σ. 13-14.

φώση ἐντός του τὸν Χριστόν. «Ποῦ ὅμως θὰ μαθητεύσῃ διὰ νὰ μορφωθῇ μὲ τὴν νέαν αὐτὴν, τόσον δὲ ἀπαραίτητον μὸρφωσιν; Ποιοὶ θὰ εἶναι οἱ νέοι διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ του; Ἡ ἔρμημος θὰ εἶναι τὸ σχολεῖον του, οἱ ὀνομαστοὶ δὲ τῆς ἐρμήμου ἀσκηταὶ θὰ εἶναι οἱ διδάσκαλοί του»⁷. «Καὶ ὅπως ἄλλοτε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς Ἀθήνας εἶχε παραδοθῇ ὀλόκληρος εἰς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν διανοητικὴν μάθησιν, ἔτσι τώρα παραδίδεται ἐδῶ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἀσκητικὴν πολιτείαν καὶ ζωὴν»⁸.

Ἡ διάδοσις τοῦ ἁγίου Βασιλείου γιὰ οὐσιαστικὴ μὸρφωσι καὶ καλλιέργεια δὲν ἐπερατώθη μὲ τὶς δύραθεν σπουδές του. Ἡ ἀγωνία μετὰ τὶς σπουδές του ἦταν νὰ μορφώσῃ ἐντός του τὸν Χριστόν.

«Ἐπιθυμῶν νὰ εὕρῃ κατάλληλον τόπον δι' ἀνάπαυσιν, ἀλλὰ καὶ ἀδελφὸν πρόθυμον νὰ συμμερισθῇ τὸν ἴδιον τρόπον ζωῆς, ἀνέλαβε ταξίδιον εἰς τὰς χώρας τῆς Αἰγύπτου, τῆς Παλαιστίνης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας, τὸ ὅποῖον διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 358 μέχρι τῆς ἀνοίξεως τοῦ 359. Ἄν καὶ δὲν εὗρεν ὅ,τι ἀνεζίτει, ἐπέστρεψε γεμάτος πνευματικὰς ἐμπειρίας»⁹.

Ὀλίγο ἀργότερα ὁ ἅγιος Πατὴρ ἐπῆρε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀφιερῶσιν ὀλόκληρον τὴν ζωὴν του στὸν μεγάλο ἔρωτά του, τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰη-

σοῦ Χριστοῦ. «Διένειμε λοιπὸν εἰς πτωχοὺς τὰ κυριώτερα ἀπὸ τὰ περιουσιακά του στοιχεῖα καὶ ἐγκατεστάθη εἰς μίαν γωνίαν τοῦ κτήματος τῶν, πλησίον τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Ἰριδος καὶ Λύκου, ἀπέναντι τῶν Ἀννήσων καὶ τοῦ ἀσκητηρίου τῆς ἀδελφῆς του. Συνεκροτήθη γύρω του μία μικρὰ κοινότης νέων ἀνθρώπων, πιθανῶς μὲ βᾶσιν τὰ ὑπολειφθέντα μέλη τῆς ὀμάδος τοῦ Ναυκρατίου»¹⁰.

«Ἀπὸ τὴν περίοδον τῆς κοινοβιακῆς του ἀσκήσεως εἰς τὸν Πόντον προέρχονται μερικὰ ἐξαιρετοὶ ἐπιστολαὶ, ἡ Φιλοκαλία τὴν ὁποίαν κατήρτισεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ Γρηγορίου ὡς ἀπάνθισμα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ὀριγένους, καὶ ὁ Ἀνατρεπτικὸς τοῦ Ἀπολογητικοῦ τοῦ Ἐννομίου»¹¹.

«Θὰ μελετήσῃ [στὸ ἡσυχαστήριον τοῦ Πόντου] τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ποῦ εἶναι ἀπλωμένη εἰς ὀλόκληρον τὴν δημιουργίαν ἀπὸ τῶν μεγίστων μέχρι τῶν ἐλαχίστων καὶ θὰ ἀποτυπώσῃ ἀργότερον τὰς παρατηρήσεις εἰς τὸ ὑπέροχον ἔργον του 'ὀμίλια εἰς τὴν ἐξαήμερον', τὸ ὅποῖον τὸν κατατάσσει εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τῶν μεγάλων φυσιοδιφῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ θὰ μελετήσῃ βαθύτερον καὶ συστηματικώτερον. Θὰ ἐμβαθύνῃ περισσότερο εἰς τὰ θεῖα του νοήματα· θὰ καταγίνη εἰς βαθεῖας μελέτας καὶ ἐρμηνευτικὰς ἐργασίας τῶν ἱερῶν κειμένων, τὰς παρουσιάσῃ ἀργότερον καὶ θὰ καταπλήξῃ τοὺς σοφοὺς μὲ τὴν σοφίαν του. Θὰ μελετήσῃ, ἀλλὰ καὶ θὰ προσευχηθῇ»¹².

«Μεθοδικὸς καὶ προγραμματισμένος νοῦς ὁ Βασίλειος, πρὶν εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπέδοθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν κέντρων ἐκείνων, τὰ ὅποια ἠδύνατο νὰ προμηθεύσῃ στελέχη κατάλληλα δι' ὅλας τὰς δραστηριότητας. Ἐπρόκειτο βασικῶς περὶ μοναστικῶν κέντρων, τὰ ὅποια ἦσαν συγχρόνως καὶ ἐκπαιδευτικά. Ὁ Γρηγόριος Θεολόγος βεβαιώνει ὅτι ἡ μοναχικὴ κοινότης

7. Γεωργίου Δημοπούλου, *Ὁ φωστὴρ τῆς Καισαρείας* (Ἀθῆναι: Σωτήρ, 1979), σ. 49.

8. Γεωργίου Δημοπούλου, *Ὁ φωστὴρ τῆς Καισαρείας* (Ἀθῆναι: Σωτήρ, 1979), σ. 51.

9. Παναγιώτου Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τόμ. Δ' (Θεσσαλονίκη: Κυρομᾶνος, 1989), σ. 23-24.

10. Παναγιώτου Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τόμ. Δ' (Θεσσαλονίκη: Κυρομᾶνος, 1989), σ. 24-25.

11. Παναγιώτου Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τόμ. Δ' (Θεσσαλονίκη: Κυρομᾶνος, 1989), σ. 25.

12. Γεωργίου Δημοπούλου, *Ὁ φωστὴρ τῆς Καισαρείας* (Ἀθῆναι: Σωτήρ, 1979), σ. 55.

τοῦ Πόντου ἀπεκαλεῖτο ὑπὸ τῶν μελῶν της φροντιστήριον καὶ σχολή. Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Βασιλείου Γρηγόριος καὶ Πέτρος εἰς αὐτὴν ἔλαβον τὴν θεολογικὴν τῶν κατάρτισιν, ὡς ἐπίσης καὶ ἄλλοι νέοι, οἱ ὅποιοι κατέλαβον βραδύτερον ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα. Τὴν ἰδίαν μορφήν εἶχε καὶ ἡ κοινότης του εἰς τὴν Καισάρειαν, ὅπου ἐμορφώθησαν ὁ Ἀμφιλόχιος καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Βασιλείου Ἑλλάδιος. Εἰς τὴν σχολὴν τῆς Καισαρείας ἐδιδάσκοντο καὶ ὠρισμένοι τέχνη, ὡς ἡ καλλιγραφία, ἡ νοσοκομειακὴ καὶ πιθανῶς ἡ ἱατρικὴ»¹³.

«Σπουδαιοτάτη ἡ περίοδος αὐτὴ καὶ διὰ τοὺς δύο μεγάλους αὐτοὺς ἄνδρας. Δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολή, ἂν ἔλεγε κανεὶς, ὅτι τὸ μεγαλύτερον τῶν, τὸ ὅποιον παρουσίασαν εἰς τὴν ζωὴν τῶν ὡς ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὀργανωτῶν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ποιμνίων, ποὺ τοὺς ἔταξεν ὁ Θεὸς νὰ ποιμάνουν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγώνων ποὺ ἀνέλαβον καὶ ἔφερον εἰς πέρας τόσον ἀποτελεσματικῶς, εἶχε τὴν ἀρχὴν του εἰς τὰ ἔτη αὐτά, κατὰ τὰ ὅποια πρὶν ἀρχίσουν τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους ἐργασίαν εἰργάσθησαν τόσον προσεκτικῶς εἰς τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν τῶν»¹⁴.

δ. *Αποτίμησις τῆς θύραθεν μορφώσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης – ἀκραῖες θέσεις τοῦ Κόνιογλου.* «Ποία λοιπὸν ἦτο ἡ ἐντύπωσίς του ἀπὸ τὰς εὐρείας καὶ τόσον ἐπιτυχεῖς σπουδὰς του; Ἐν πρώτοις ἄς σημειωθῆ, ὅτι ψυχὴ βαθέως ταπεινὴ ὁ Βασίλειος, δὲν ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὸν ὄγκον τῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας ἔλαβεν εἰς τὴν πόλιν τῆς σοφίας. Τὰ ὅσα ἐσπούδασεν ἐκεῖ ἦσαν ἱκανὰ νὰ δημιουργήσουν ἔπαρσιν καὶ ἰδέαν μεγάλην καὶ ὑψηλὴν καὶ νὰ ἐπηρεάσουν σοβαρῶς κάθε νέον ποὺ δὲν θὰ εἶχε γερὰ θεμέλια εἰς τὴν ζωὴν του. Τίποτε ὅμως ἀπὸ αὐτὰ δὲν συνέβη εἰς τὸν Βασίλειον. Ἀλλὰ νοῦς φωτισμένος καθὼς ἦτο, διείδεν, ὅτι ἡ κοσμικὴ αὐτὴ μὲν μορφωσις καὶ σοφία, ἐνῶ δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀξία περιφρονησεως, ὅμως τίποτε τὸ

θετικὸν καὶ συγκεκριμένον δὲν ἔμπορεῖ νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν φωτισθῆ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»¹⁵.

Ἐπειτα ἐχρησιμοποίησε μὲν ὁ σοφὸς καὶ τὴν σοφίαν, τὴν ὁποίαν ἐπῆρεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Καὶ ἡ σοφία αὐτὴ φαίνεται νὰ ἔχη τὴν ἐπίδρασίν της εἰς τὰς σελίδας τῶν πλουσιωτάτων καὶ σπουδαιοτάτων ἔργων του. Ὅμως μόνον ὡς πρὸς τὴν μορφήν, ὡς πρὸς τὴν τέχνην καὶ τὴν μέθοδον. Εἰς τὸ περιεχόμενον, εἰς τὴν οὐσίαν θὰ μείνῃ σταθερῶς προσκολλημένος εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας»¹⁶.

Ἀπὸ τὴν περίοδον τῆς κοινοβιακῆς του ἀσκήσεως εἰς τὸν Πόντον προέρχονται μερικαὶ ἐξαιρετοὶ ἐπιστολαί, ἡ Φιλοκαλία τὴν ὁποίαν κατήρτισεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ Γρηγορίου ὡς ἀπάνδισμα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ὁριγένους.

«Εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι ὁ σοφὸς ἱεράρχης ἐξετίμα τοὺς ἐθνικοὺς διδασκάλους διὰ τὰς γνώσεις τῶν τὰς ἐπιστημονικὰς, ἀλλὰ τὰ ὅσα ἐδίδασκον τὰ εὗρισκε χρήσιμα μὲν καὶ ὠφέλιμα διὰ μίαν γενικωτέραν μὲν μορφωσιν, μικρὰ ὅμως καὶ ἀσήμαντα ἐμπρὸς εἰς τὴν ἀποκεκαλυμμένην χριστιανικὴν ἀλήθειαν»¹⁷.

«Διὰ τὸν Βασίλειον ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια εἶναι οἱ καρποὶ, μὲ τοὺς ὁποίους εἶναι φορτωμένον τὸ δένδρον. Τὰ ἄλλα διδάγματα τῶν σοφῶν εἶναι τὰ φύλλα, ποὺ δὲν εἶναι μὲν καρποὶ, στολίζουσιν ὅμως καὶ ὁμορφαίνουν τὸ δένδρον...»¹⁸.

13. Παναγιώτου Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τόμ. Δ' (Θεσσαλονίκη: Κυρομᾶνος, 1989), σ. 28.

14. Γεωργίου Δημοπούλου, *Ὁ φωστὴρ τῆς Καισαρείας* (Ἀθῆναι: Σωτήρ, 1979), σ. 59.

15. Γεωργίου Δημοπούλου, *Ὁ φωστὴρ τῆς Καισαρείας* (Ἀθῆναι: Σωτήρ, 1979), σ. 38.

16. Γεωργίου Δημοπούλου, *Ὁ φωστὴρ τῆς Καισαρείας* (Ἀθῆναι: Σωτήρ, 1979), σ. 38-39.

17. Γεωργίου Δημοπούλου, *Ὁ φωστὴρ τῆς Καισαρείας* (Ἀθῆναι: Σωτήρ, 1979), σ. 193.

18. Γεωργίου Δημοπούλου, *Ὁ φωστὴρ τῆς Καισαρείας*

Ὁ Φώτης Κόντογλου, σὲ ἓνα κείμενό του μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Μ. Βασίλειος καὶ ὁ παραμορφωμένος Χριστιανισμός», ὑποστηρίζει, στηριζόμενος σὲ μία ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, τὴν ἀκραία θέσι ὅτι ὁ ἅγιος Πατὴρ ἀπέρριψε ἐν τέλει καὶ ὀλοσχερῶς τὴν θύραθεν σοφία, γνῶσι καὶ ἐπιστήμη. Σημειώνει ὁ Κόντογλου: «Θέλω νὰ μιλήσω γιὰ τὸν ἅγιο Βασίλειο, ἀλλὰ νὰ μὴν πῶ τὰ συνηθισμένα ποὺ λένε ὅσοι γράφουσε γι' αὐτὸν τὸν ἀληθινὰ Μέγαν ἅγιο. Προπάντων κάποιοι θεολόγοι φραγκοδιαβασμένοι, ποὺ δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει σχεδὸν καθόλου ἡ ἀγιότητά του κ' ἡ κατὰ Θεὸν σοφία του, ἀλλὰ ἡ “θύραθεν” σοφία του, ἡ γνῶσι ποὺ εἶχε στὰ ἑλληνικά

«Διὰ τὸν Βασίλειον ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια εἶναι οἱ καρποί, μὲ τοὺς ὁποίους εἶναι φορτωμένον τὸ δένδρον. Τὰ ἄλλα διδάγματα τῶν σοφῶν εἶναι τὰ φύλλα, ποὺ δὲν εἶναι μὲν καρποί, στολίζουν ὅμως καὶ ὁμορφαίνουν τὸ δένδρον...».

γράμματα, στὴ ρητορικὴ καὶ στ' ἄλλα ἐφήμερα καὶ ἐξωτερικὰ στολίδια αὐτῆς τῆς βαθειᾶς ψυχῆς, λησμονώντας τί γράφει ὁ ἀπόστολος Παῦλος γιὰ τὴν κοσμικὴ σοφία, ποὺ τὴ λέγει “μωρίαν παρὰ τῷ Θεῷ”. Γιὰ τοὺς τέτοιους, ἡ φιλοσοφία εἶναι σεβαστή, μάλιστα περισσότερο ἀπὸ τὴ θρησκεία κί' ἄς θέλουμε νὰ τὸ κρύψουμε, ἡ ἐπιστήμη πιὸ πειστικὴ ἀπὸ τὴν πίστη, ἡ ἀρχαίότης πιὸ σπουδαῖο οἰκόσημο ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό. Γι' αὐτό, ὅλα

τὰ μετρᾶνε μ' αὐτὰ τὰ μέτρα. Ἡ ἀξία τῶν ἁγίων Πατέρων δὲν ἐγκείται στὴν ἀγιότητά τους, ἀλλὰ στὸ κατὰ πόσον εἶναι δεινοὶ ῥήτορες, δεινοὶ συζητηταί, δυνατοὶ στὸ μυαλό, μ' ἓνα σύντομον λόγο, κατὰ πόσον ἔχουσε ὅσα ἐκτιμοῦσε καὶ ἐκτιμᾷ ἡ ἁμαρτωλὴ ἀνθρωπότητα κί' ὅσα εἶναι ἡ περιττὰ γιὰ τὸ χριστιανό, ἢ βλαβερά, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιο». Καὶ παραθέτει κατωτέρω σὲ μετάφρασι τὴν ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Βασιλείου πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Εὐστάθιο Σεβαστείας: «Εγώ, γράφει, ἀφοῦ ξόδεψα πολὺν καιρὸν στὰ μάταια πράγματα, κί' ἀφοῦ ὅλη σχεδὸν τὴ νεότητά μου τὴ χάλασα μὲ τὸ νὰ κοπιᾶζω γιὰ πράγματα ἀνώφελα (ἀδιαφόρετα), καταγινόμενος νὰ μελετῶ τὰ μαθήματα τῆς “παρὰ τοῦ Θεοῦ μωρανθείσης σοφίας”, ἐπειδὴ κάποτε ζύπνησα σὰν νὰ κοιμόμουν σὲ βαθὴν ὕπνο, καὶ ἄνοιξα τὰ μάτια μου στὸ θαυμαστὸ φῶς τῆς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου κ' εἶδα καλὰ πὼς ἦτανε ἄχρηστη “ἡ σοφία τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων”, ἀφοῦ ἔκλαιπα πολὺ γιὰ τὴν ἐλεινὴν ζωὴ μου, παρακαλοῦσα τὸ Θεὸ νὰ μὲ χειροκρατήσῃ γιὰ νὰ φωτισθῶ στὰ δόγματα τῆς εὐσέβειας. Καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα προσπάθησα νὰ ἀποκτήσω κάποια ἠθικὴ διόρθωσι, ἐπειδὴ εἶχε πάθει μεγάλη διαστροφή ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ τὴ συναναστροφή μου μὲ τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους. Διάβασα λοιπὸν τὸ Εὐαγγέλιο, καὶ σὰν εἶδα πὼς ἐκεῖ μέσα εἶναι γραμμένο πὼς συντείνει πολὺ στὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου τὸ νὰ πουλήσῃ τὰ ὑπάρχοντά του καὶ νὰ τὰ μοιράσῃ στοὺς φτωχοὺς ἀδελφούς του καὶ νὰ ζῆ χωρὶς νὰ φροντίζει καθόλου γιὰ τούτη τὴ ζωὴ, καὶ νὰ μὴν προσπλῶνεται ἡ ψυχὴ στὰ ἐπίγεια ἀπὸ καμμιὰ συμπάθεια, παρακαλοῦσα νὰ εὔρω κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς ποὺ νὰ διάλεξε αὐτὸν τὸ δρόμο στὴ ζωὴ του, ὥστε, μαζὶ μ' αὐτόν, νὰ ταξιδέψω καὶ νὰ περάσω τούτη τὴν περαστικὴ φουρτούνα τῆς ζωῆς».

Ἐπὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, μὲ κυριώτερο τὴν ὁμιλία του πρὸς τοὺς νέους, ὅπου ἐκεῖ φαίνεται ἡ ἐκτίμησις καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς θύραθεν σο-

(Ἀθῆναι: Σωτήρ, 1979), σ. 194-195.

φίας και γνώσεως για τὰ ἀνθρώπινα δεδομένα, χωρὶς νὰ προηγείται ἐπ' οὐδενὶ τῆς σωζούσης ἀληθείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὴν χαρακτηρίζει, μάλιστα, ὅπως εἶδαμε καὶ ἀνωτέρω, ὡς τὰ φύλλα τοῦ δένδρου, τὰ ὁποῖα προσδίδουν ὁμορφιὰ καὶ στοὺς καρποὺς τοῦ δένδρου, τὴν σωτήριο ἀλήθεια τοῦ Κυρίου μας. «Τῖνι μέντοι καὶ παρεϊκάσας τῶν παιδεύσεων ἑκατέραν, τῆς εἰκόνας ἂν τύχοις; Ἦπου καθάπερ φυτοῦ οἰκεία μὲν ἀρετὴ τῷ καρπῷ βρῦειν ὠραίω, φέρει δέ τινα κόσμον καὶ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα· οὕτω δὴ καὶ ψυχῇ προηγουμένως μὲν καρπὸς ἢ ἀλήθεια, οὐκ ἄκαρὸν γὰρ μὴν οὐδὲ τὴν θύραθεν σοφίαν περιβεβλησθαι, οἷόν τινα φύλλα σκέπνυν τε τῷ καρπῷ καὶ ὄψιν οὐκ ἄωρον παρεχόμενα»¹⁹.

3. Ἡ ἐπιστημονικὴ δρᾶσις τοῦ Μ. Βασιλείου

Κατὰ τοὺς μελετητές του: «Ἄν καὶ ὁ κῶρος τῆς συγγραφικῆς του ἐργασίας ἦτο τὸ κελλίον τοῦ ἐρημίτου ἢ τὸ γραφεῖον τοῦ ποιμενάρχου, ἐφρόντιζε νὰ συντάσσει τὰ κείμενά του κατὰ τρόπον εὐχάριστον εἰς τὸν ἀναγνώστην καὶ τὸν ἀκροατὴν. Μὲ τὴν εὐρύτητα ἀντιλήψεως, ἢ ὁποῖα τὸν διέκρινε, διετήρει πάντοτε τὰς ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὰς μούσας, τῶν ὁποίων τὴν τέχνην εἶχε θεραπεύσει φιλοπόνως κατὰ τὴν νεότητά του. Ὅπως σημειώνει ὁ Γρηγόριος καὶ μαρτυροῦν τὰ ἔργα του, εἶχε σπουδάσει μὲ ἄκραν ἐπιτυχίαν ρητορικὴν, γραμματικὴν, ἱστορίαν, φιλολογίαν, φιλοσοφίαν εἰς ὅλας τὰς φάσεις τῆς, καὶ μαθηματικὴν κατὰ τοὺς τρεῖς κλάδους τῆς»²⁰. Μέσα, λοιπόν, στὰ θεολογικὰ κείμενά του φαίνεται ἡ ἀξιοποίησις τῶν πολλῶν ἐπιστημονικῶν του γνώσεων πρὸς ὄφελος τῶν ἀκροατῶν καὶ ἀναγνωστῶν του.

19. Μ. Βασιλείου, *Πρὸς τοὺς νέους*, 3 (ΒΕΠ 54, 200-201).

20. Παναγιώτου Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τόμ. Δ' (Θεσσαλονίκη: Κυρομᾶνος, 1989), σ. 35.

α. *Ἀξιοποίησις τῆς ρητορικῆς*. Ἡ ἀξιοποίησις τῆς ρητορικῆς τέχνης, τὴν ὁποία ἐσπούδασε καὶ μὲ ἐπιτυχία ἤσκησε καὶ πρὸ τῆς ἱερωσεως του, φαίνεται κυρίως στὰ ὁμιλητικὰ του ἔργα, ἀλλὰ καὶ στὶς πραγματεῖες, πολλὰς φορὲς καὶ σὲ κάποιες ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς του, στὶς ὁποῖες τηρεῖ τοὺς κανόνες τῆς τέχνης αὐτῆς. Ἡ ρητορικὴ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν ἅγιο Πατέρα γιὰ νὰ ὑπερασπισθῆ τὸ ὀρθόδοξο δόγμα ἔναντι τῶν αἰρετικῶν καὶ γιὰ νὰ προ-

Τὸ θέμα τῆς πίστεως ἀπορρέει ἀπὸ τὴν βιοθεωρίαν καὶ κοσμοθεωρίαν ἑνὸς ἐκάστου ἀνθρώπου καὶ ὄχι, ὅπως ψευδῶς προπαγανδίζεται, δῆθεν ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ γνῶσι καὶ πρόοδο.

σφέρῃ μὲ σαφήνεια καὶ ἐνάργεια τὴν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ στοὺς συνανθρώπους του. Ὁ λόγος του εἶναι κομψὸς καὶ ἀπλός, εὐληπτος καὶ σὲ ἀκροατήρια μὴ μορφωμένων ἀνθρώπων.

β. *Ἀξιοποίησις τῆς φιλοσοφίας*. Ἡ ἀξιοποίησις τῆς φιλοσοφίας (καὶ τῶν σημερινῶν ἀποκαλουμένων θεωρητικῶν ἐπιστημῶν) γίνεται σὲ πλεῖστα ὅσα ἔργα τοῦ Μ. Βασιλείου.

Σημειώνει ἕνας μελετητής του: «Μένει κατάπληκτος ὁ σημερινὸς ἀναγνώστης, ὅταν διαβάσει στὴν Ἐξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου ὅτι ὁ 'τρόπος τῆς δημιουργίας' εἶναι ἀντικείμενο ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. Ἡ Ἀποκάλυψη μᾶς λέγει σαφῶς ποῖος ἔκανε τὸν κόσμον. Τὸ 'πῶς' ἔγινε ἀνήκει στὴν ἐπιστήμην»²¹. Καὶ συνεχίζει: «οἱ πατέρες τὴν ἀλήθεια τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς ἀποκάλυψης τὶς ἔβλεπαν σὲ

21. Νίκου Ματσούκα, *Ἐπιστήμη, φιλοσοφία καὶ θεολογία στὴν Ἐξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου* (Θεσσαλονίκη: Πουρναρᾶς, 1990²), σ. 24.

μιὰ ένιαία διάσταση καὶ κατὰ συνέπεια σὲ μιὰ αὐτονόμη ένότητα ... Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φιλοσοφία ἀποκοτῶν σ' αὐτὰ τὰ κείμενα τῶν διδακτικῶν ὀμιλιῶν μιὰ ἀπίστευτη ἐνάργεια καὶ ἀπλότητα, ὥστε νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβει τὶς γνώσεις αὐτὲς καλύτερα ἀπὸ τὸν Μ. Βασίλειο παρὰ ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν Ποσειδώνιο καὶ ἄλλους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας ἔχει ἀντλήσει τὶς πληροφορίες του²².

Ὁ ἴδιος μελετητής, προσεγγίζοντας τὸ θεωρητικὸ ὑπόβαθρο τῶν γνώσεων τοῦ μεγάλου Πατρός, ἐπικαλεῖται ἕναν ἐκ τῶν κορυφαίων φιλοσόφων τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ὁ ὁποῖος ἐννοχολήθη μὲ τὴ Θεολογία τῶν μεγάλων Πατέρων, λέγει: «Ὁ Τατάκης τονίζει κατηγορηματικὰ τὴν ἄποψη ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος εἶχε μεγάλη ἄνεση γιὰ τὴν παρουσίαση καὶ τὴν ἐρμηνεία τῶν κειμένων τῆς Γένεσης μὲ βάση τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ φιλοσοφικὴ γνώση τῆς ἐποχῆς του. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ προσωπικότητά του ποὺ μιλάει στὰ κείμενα τῶν ὀμιλιῶν του»²³.

Ὁ ἅγιος Πατὴρ ἀναδεικνύεται βαθὺς ψυχολόγος καὶ ἀνατόμος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς: «Προϊόντα ἔπειτα βαθείας μελέτης καὶ ψυχολογίας τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ἀδυναμιῶν του, τῶν ψυχολογικῶν τύπων, τῶν ποικίλων χαρακτήρων καὶ τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ οἰκονομοῦνται καὶ θὰ οἰκοδομοῦνται, εἶναι τὰ ὅσα περιλαμβάνονται εἰς τὰ ἀσκητικὰ τοῦ ἁγίου Πατρός. Βλέπει κανεὶς εἰς αὐτὰ τὸν μέγαν ἐπιστήμονα, τὸν βαθὺν ψυχολόγον, τὸν ἀνθρωπον ποὺ δὲν εἶναι ἀπλῶς καλλιεργημένος, ἀλλὰ βαθύτατα πνευματικός, τὸν ἀνατόμον τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, τὸν γνώστην τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς»²⁴.

Γι' αὐτὸ καὶ καθίσταται μὲ τὶς συμβουλές του ἱατρός καὶ θεραπευτὴς τῆς ἁμαρτανούσης ψυχῆς: «Γνωρίζει ἡ εὐγενὴς ἐκείνη ψυχὴ, ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἁμαρτίας ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ 'τοῖς ποικίλοις καὶ πολυτρόποις ἁμαρτήμασιν ἐκακώθη'· ὅτι ἡ ἄρμονία τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν διαταράχθη· ὅτι 'ἡ ἁμαρτία τὸ κάλλος τῆς εἰκόνας ἠχρεώσεν, εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἐπιθυμίας τὴν ψυχὴν καθέλκουσα'. Ὅτι χρειάζεται μακρὰ καὶ ὑπομονητικὴ θεραπεία, καὶ ἀγωγὴ σύμφωνος πρὸς τὰς ἰδιαιτέρας κλίσεις καὶ ἀδυναμίας ἐκάστης ψυχῆς καὶ παιδαγωγία ἐν ἀγάπῃ καὶ ὑπομονῇ πολλῇ. Σπουδαιότατα δὲ εἶναι ὅσα σημειώνει περὶ τοῦ τρόπου τῆς διορθώσεως ἀδυναμιῶν διὰ τῆς καλλιέργειας τῶν ἀντιθέτων ἀρετῶν»²⁵.

Μὲ τὴν εὐρύτητα ἀντιλήψεως, ἡ ὁποία τὸν διέκρινε, διετήρει πάντοτε τὰς ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὰς μούσας, τῶν ὁποίων τὴν τέχνην εἶχε θεραπεύσει φιλοπόνως κατὰ τὴν νεότητά του.

γ. Ἀξιοποίησις τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Οἱ ὀμιλίαι στὴν Ἐξαήμερον, χρησιμοποιοῦν τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα τῆς πρὸ τοῦ Βασιλείου ἐποχῆς: «Αἱ ὀμιλίαι αὐταὶ ἐπιτελοῦν κάτι τὸ πρωτοφανὲς εἰς τὴν χριστιανικὴν ἱστορίαν· εἰσάγουν τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν. Αἱ ἀπόψεις τῶν φιλοσόφων - ἀνωλύτως ὑποδεικνυομένων - συζητοῦνται μὲ προσοχὴν καὶ κατανόησιν·

(Ἀθῆναι: Σωτήρ, 1979), σ. 139.

25. Γεωργίου Δημοπούλου, Ὁ φωστὴρ τῆς Καισαρείας (Ἀθῆναι: Σωτήρ, 1979), σ. 139.

22. Νίκου Ματσούκα, Ἐπιστήμη, φιλοσοφία καὶ θεολογία στὴν Ἐξαήμερον τοῦ Μ. Βασιλείου (Θεσσαλονίκη: Πουρναρᾶς, 1990²), σ. 60-61.

23. Νίκου Ματσούκα, Ἐπιστήμη, φιλοσοφία καὶ θεολογία στὴν Ἐξαήμερον τοῦ Μ. Βασιλείου (Θεσσαλονίκη: Πουρναρᾶς, 1990²), σ. 63, μὲ παραπομπή: Βασιλείου Τατάκη, Ἡ συμβολὴ τῆς Καππαδοκίας στὴν χριστιανικὴ σκέψη, Ἀθήνα 1960, σ. 103-104.

24. Γεωργίου Δημοπούλου, Ὁ φωστὴρ τῆς Καισαρείας

ὁ Τίμαιος τοῦ Πλάτωνος, τὰ φυσικὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ ὁ Φυσιολόγος, εἰς τὴν προκαταρκτικὴν του μορφήν, εἶναι παρόντα εἰς ὅλας τὰς σελίδας του. Ἡ δροσερότης τὴν ὁποῖαν παρουσιάζουν αἱ ὀμιλῖαι ἐνδεικνύουν πρόσφατον ἀποφοίτησιν ἀπὸ τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς καὶ ἐκφώνησιν κατὰ τὸ πρεσβυτερικὸν τοῦ Βασιλείου στάδιον. Παρεδόθησαν εἰς περίοδον νηστείας, ὡς συνάγεται ἀπὸ ἐσωτερικὰ τεκμήρια, καὶ δὴ ἐντὸς πέντε ἡμερῶν, πρωὶ καὶ ἀπόγευμα, πλὴν τῆς ε' ὀμιλίας ἢ ὁποῖα ἐξεφωνήθη Τετάρτην πρωὶ. Ἐξεφωνήθησαν ἐκ τοῦ προχείρου, ὅπως συνάγεται κυρίως ἀπὸ τὴν παράλειψιν ἀναφορᾶς εἰς τὸ βασίλειον τῶν πετεινῶν, τὴν ὁποῖαν τοῦ ἐπεσήμαναν οἱ ἄκροαταί, ὅποτε αὐτὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν σειρὰν τοῦ κειμένου»²⁶.

Ἐνας εἰδικὸς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὁ καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας Δημ. Κωτσάκης, ἀσχοληθεὶς ἰδιαίτερα σὲ πολλὰ ἔργα του μέτῃ σχέση πείσεως καὶ ἐπιστήμης, ἠσχολήθη διεξοδικῶς μετὰ τὴν “Ἐξαήμερον”. Ἐπὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ σημειώνει: «Νὰ θαυμάση κανεὶς τὴ διορατικότητα καὶ τὴν παρατηρητικότητα τοῦ Μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ἢ τὴν ἀκριβολόγο σχετικὴ διατύπωσι τῆς μεθόδου ἐρεύνης τῶν φυσικῶν καὶ ἀστρονομικῶν φαινομένων; Ἡ παρατηρητικότης καὶ ἡ διορατικότης εἶναι φυσικὰ προσόντα τὰ ὁποῖα ὁμως ἐκαλιέργησε σὲ μεγάλο βαθμὸ χωρὶς νὰ παύσῃ νὰ εἶναι βαθὺς θεολόγος, ἄνθρωπος ποὺ εἰσχωροῦσε βαθειὰ στὰ θεολογικὰ ζητήματα, γιατί πρὸ παντὸς ἦτο θεολόγος ... Ἡ χρησιμοποίησι καθὼς καὶ ὁ ὀρισμὸς τῆς μεθόδου σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἐξετάζη τὰ διάφορα προβλήματα εἶναι καὶ συνέπεια τῶν ἀρτίων σπουδῶν του στὴν Ἀθήνα»²⁷.

Καὶ συνεχίζει ἐπισημαίνοντας τὴ μεθολογία τῆς παρουσίας τῆς «Ἐξαήμερου»:

«Ὁ Μ. Βασίλειος προχωρεῖ περισσότερο καὶ ὑποστηρίζει ὅτι οἱ ἐρευνηταὶ μποροῦν νὰ θέσουν καὶ βασικὰς ἀρχὰς, ἔστω καὶ ἀναπόδεικτες, ἐφ' ὅσον μετὰ αὐτὰς θέλουν νὰ στηρίξουν τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης. Ἐἰ γὰρ μὴ συγχωρήσεται, λέγει, τὰς πρώτας ἀρχὰς τῷ γεωμέτρῃ, ἀμνησάνου αὐτὸν τὰ ἐφεξῆς συμπεράνεσθαι. Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ ἰσχύη, ὄχι μόνον γιὰ τὸ γεωμέτρῃ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ μαθηματικὸ, τὸν ἱατρὸ καὶ κάθε ἐπιστήμονα. Ἄνάγκη τὰς τῶν λογικῶν τεχνῶν ἀρχὰς ἀνεξετάτως παραδεξάμενον τὸ ἐκ τῶν ὑποτεθέντων ἀκόλουθον ἐν ταῖς ἐφεξῆς ἐπιβλέπειν. Πόσο βαθειὰ εἰσχωρεῖ ὁ ἔρμηνευτὴς τῆς Ἐξαήμερου στὴν ἐξέτασι τῶν ποικίλων φυσικῶν φαινομένων, ὥστε νὰ διατυπώη τόσο σοβαρὰ καὶ βασικὰς ἀρχὰς ποὺ διέπουν τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευνα! ... Ὁ Μ. Βασίλειος προτρέπει τοὺς ἀνθρώπους στὸ νὰ ἐρευνοῦν μετὰ ἐπιμονὴν καὶ νὰ κοπιᾶζον στὴν ἐργασία καὶ νὰ μὴ ἀποκάμνουν, γιατί ἡ ἔρευνα προϋποθέτει μόχθο καὶ κόπο. Γράφει (2^α ὀμιλία): *Μὴ ἀποκνήσωμεν πρὸς τὴν ἔρευναν*. Πρὸς τούτοις, τονίζει, (1^α ὀμιλία) ὅτι δὲν πρέπει νὰ φοβούμεθα τὴν ἔρευνα, ἡ ὁποῖα θὰ μᾶς κάμῃ ὥστε νὰ ἀνακαλύψουμε τοὺς φυσικοὺς νόμους. Τὸ γεγονός αὐτὸ θὰ μᾶς δώσῃ ἀφορμὴν νὰ αὐξήσῃ ὁ θαυμασμὸς μας πρὸς τὸν Θεόν. Λέγει *Οὐ γὰρ ἐλαττοῦται ἢ ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἐκπληξίς, ἐπειδὴν ὁ τρόπος καθ' ὃν γίνεται τι τῶν παραδόξων ἐξευρεθῆ*. Καὶ συνεχίζει: *εἰ δὲ μή, ἀλλὰ τό γε ἀπλοῦν τῆς πίστεως ἰσχυρότερόν ἔστω τῶν λογικῶν ἀποδείξεων*»²⁸.

Στὸ ἐπόμενο τεῦχος ἢ συνέχεια καὶ ἡ βιβλιογραφία.

26. Παναγιώτου Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τόμ. Δ' (Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος, 1989), σ. 37-38.

27. Δημητρίου Κωτσάκη, *Ἡ Ἐξαήμερος κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον καὶ τὴν ἐπιστήμη* (Ἀθῆναι: Ζωή, 1983), σ. 66.

28. Δημητρίου Κωτσάκη, *Ἡ Ἐξαήμερος κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον καὶ τὴν ἐπιστήμη* (Ἀθῆναι: Ζωή, 1983), σ. 67.

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

Τοῦ κ. **Παύλου Ἀθ. Παλούκα**, Θεολόγου,
Ἐπίτ. Σχολικοῦ Συμβούλου Θεολόγων

Κατά τόν μῆνα τῶν Μεγάλων Πατέρων, τόν Ἰανουάριο, οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοποι, οἱ ἐμπνευστές καί προστάτες τῆς θεανθρωπικῆς Παιδείας καί Παιδαγωγικῆς, οἱ γνήσιοι καί αὐθεντικοί ἀγωνιστές ἐπίσκοποι, ὡς καί οἱ ἰδεώδεις κοινωνικοί τύποι ἀνθρώπων πού ἐμφοροῦνται ἀπό βαθύ κοινωνικοοικονομικό πνεῦμα, «κλέβουν τήν παράσταση», ὅπως συνηθίζουμε νά λέμε στόν καθημερινό μας λόγο.

Τό ἔργο τους ἔχει διαχρονικότητα καί δίνει λύσεις στά προβλήματα κάθε ἐποχῆς, ἀφοῦ εἶναι πολυδιάστατο, ἀξιοκρατικό, σημαντικό καί μεγάλο.

Ἐδῶ, καταγράφονται ἀπλῶς καί ἀδρομερῶς κάποιες ἐπισημάνσεις ἀπό τήν ἀξιόλογη κοινωνική τους δράση.

Ἐχουν πολλά νά μᾶς ποῦν καί νά μᾶς δώσουν λύση καί στούς σημερινούς μας προβληματισμούς. Ἄς τούς παρακολουθήσουμε.

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, ὅπως εἶναι γνωστό, δέν σπούδασαν οὔτε Οἰκονομικά, οὔτε Πολιτικές Ἐπιστήμες, οὔτε ἦταν πτυχιούχοι Κοινωνιολογίας καί Νομικῆς μέ τήν στενή ἔννοια τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν. Δέν παύει ὅμως ὁ λόγος τους, ὅλως παραδόξως, νά ἀπτεται τοῦ περιεχομένου καί ἀντικειμένου τῆς Κοινωνιολογίας, τῆς Νομικῆς καί τῶν ἄλλων παρεμφερῶν πολιτικοοικονομικῶν ἐπιστημῶν. Οἱ πολλές καί ἀξιόλογες μελέτες

εἰδημόνων τό βεβαιώνουν ἀπερίφραστα. Ξέρουν πολύ καλά ὅτι «*ἡ γνώση χρειάζεται τήν πίστη καί ἡ πίστη τήν γνώση*»¹.

Λύνουν τά κοινωνικά προβλήματα τῆς ἐποχῆς τους καί οἱ λύσεις τους μποροῦν νά ἐφαρμοσθοῦν ἀκόμη καί σήμερα καί σέ κάθε ἐποχή, μέσα ἀπό τή διαχρονικότητα τῶν ἀρχῶν τοῦ Εὐαγγελίου. Αὐτό πού λύνει ὅλα τά προσωπικά, μεταφυσικά, ὑπαρξιακά καί ἠθικοκοινωνικά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου. «*Μία διδασκαλία ἱκανή νά θεραπεύσει ὅλες τίς κοινωνικές ἀρρώστιες τῆς ἀνθρωπότητας*»², ὅπως ὑποστήριξε γιά τή Βίβλο ὁ μέγας φυσικός τοῦ περασμένου αἰῶνα Ἀϊνστάϊν, ὁ ὁποῖος, ἂν καί Ἰουδαῖος, ἀναγνώριζε τό ἠθικό μεγαλεῖο τοῦ Ἰησοῦ. Ἐξάλλου, ὅπως μᾶς διαβεβαιώνει καί ἕνας γάλλος καθηγητής τοῦ Δικαίου, ὁ Ὄζανάμ, «*μόνον τό Εὐαγγέλιον ἠμπορεῖ νά ἀναγνωρίσει τήν ἀξίαν τοῦ δούλου, τοῦ ἐργάτου, τοῦ πτωχοῦ, τοῦ ἀνθρώπου πού εἶναι ὑφιστάμενος, πού ἐργάζεται καί ὑποφέρει, δηλαδή τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς ἀνθρωπότητος*»³.

Παραδειγματικά, πρῶτοι οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ἐφαρμόζουν τόν κοινωνισμό τοῦ Χριστιανισμοῦ, πού περιέχεται στή Χριστιανική Διδασκαλία.

Ὁ Μ. Βασίλειος π.χ. μοιράζει στούς φτω-

1. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεῖς, Β.Ε.Π. 7, 312.

2. Περιοδικό «Πίστη καί Ἐπιστήμη», τόμ. ΙΙ, 3/1985.

3. Ἰωάννου Ν. Ζήκου, Ἡ διαχρονικότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ, «Ἐλληνοχριστιανική Ἀγωγή», Φεβρουάριος 2002, σελ. 39.

χούς τή δική του περιουσία, πού κληρονόμισε από τόν πατέρα του.

Καταδικάζουν τήν κακή διαχείριση τοῦ πλούτου καί τόν θησαυρισμό, πού δεν ἀποβαίνει κοινωφελής καί καρποφόρος, καί ὄχι τόν ἴδιο τόν πλούτο.

Ἰδρύει ὁ Μ. Βασίλειος τήν περίφημη «Βασιλειάδα», τήν Ἀκρόπολη τῆς Ἀγάπης, τό μέγα συγκρότημα εὐαγῶν ἰδρυμάτων, πού εἶναι ἔκφραση τῆς κοινωνικῆς χριστιανικῆς πρόνοιας, μάλιστα σέ ἐποχή πού τό κράτος τήν ἀγνοοῦσε τελείως, ὅ,τι συμβαίνει καί ἐπί τῶν ἡμερῶν μας.

Γι' αὐτό καί ὁ ἱστορικός Κων. Παπαρρηγόπουλος τόν κρίνει «ὡς ἀληθῆ ἐπίσκοπον τοῦ Εὐαγγελίου»⁴, πού προσφέρει τά πάντα στό λαό, οἱ δέ ἱστορικοί γενικότερα «ὡς τόν κατ' ἔξοχήν ἄνδρα τῆς πράξεως»⁵.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, μέ τή σειρά

του, δωρίζει τήν τεράστια περιουσία του στήν Ἐκκλησία τῆς Ναζιανζοῦ, γιά νά ἐπιτελέσει τό φιλανθρωπικό της ἔργο. Ἄν καί εἶχε κλίση θεωρητική, ποιητική καί κυρίως θεολογική, ἐν τούτοις δέν ἔμεινε μακριά ἀπό τήν κοινωνική πραγματικότητα.

Ἔτσι, πέραν τῆς δωρεᾶς του, γίνεται

4. Πολύ εὐστοχα ὁ ἐθνικός μας ἱστορικός Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος εἶπε, ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος «ὑπῆρξεν ὁ ἀληθῆς ἐπίσκοπος τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ φίλος τῶν πτωχῶν, ὁ πατήρ τοῦ λαοῦ, ὁ ἀδιάσειστος ἐν τῇ πίστει καί ὁ ἀνεξάνιπτος ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ» (Ἱστορία τοῦ Ἑλλν. Ἔθνους, τόμ. 2ος, Μέρος Β', σελ. 180 καί 183).

5. Ἀρχιμ. Μακαρίου Βαρλά, Ὁ Μ. Βασίλειος καί ἡ κοσμική ἐξουσία (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»), Ἀθήνα 1991, σελ. 19. Ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, στόν ἐπιτάφιο λόγο του στό Μ. Βασίλειο, κάνει ἀναφορά στό κοινωνικό ἔργο του: «Μικρόν ἀπό τῆς πόλεως πρόελθε καί θέασαι τήν καινήν πόλιν, τό τῆς εὐσεβείας ταμεῖον, τό κοινόν τῶν ἐχόντων θησαύρισμα...», Migne P.G., 36, 557-580. Πρόκειται γιά τήν περίφημη Βασιλειάδα, ἡ ὁποία ἦταν ἀληθινή πόλη, γιατί περιελάμβανε πτωχοτροφεῖο, νοσοκομεῖο, ὄρφανοτροφεῖο, ξενώνες, λεπροκομεῖο, ἰδιατέρως οἰκοτροφεῖα, εἰδικά ἐπαγγελματικά ἐργαστήρια, ἀνεξάρτητα οἰκήματα γιά τούς ἰατρούς, τίς νοσοκόμες καί τό προσωπικό, ἀκόμη καί βουστάσιο γιά τίς ἀνάγκες τῶν ἰδρυμάτων, Εὐαγγέλου Θεοδώρου, Ἀνθολόγιον πατερικῶν κειμένων, Ο.Ε.Δ.Β., Ἀθήνα 1976, σελ. 52-53.

κήρυκας τῆς ἀγάπης καί συμβουλεύει μέ τούς λόγους του τούς χριστιανούς, νά μή σπαταλοῦν τά χρήματα, νά βοηθοῦν τούς πτωχοῦς καί ν' ἀποφεύγουν τήν πολυτέλεια.

Ὅ,τι κάνουμε, τό κάνουμε στόν ἴδιο τόν Χριστό, ὅπως εἶχε διδάξει καί ὁ ἴδιος στό Εὐαγγέλιο τῆς Κρίσεως ἢ τῆς Ἀγάπης, ὅπως λέγεται.

Κοινωνικός Ἐργάτης, μέ ὅλη τή σημασία τῆ χριστιανική, ὑπῆρξε καί ὁ τρίτος τῆς Τριάδος τῶν Ἱεραρχῶν, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Κήρυκας τῆς ἀγάπης καί τῆς φιλανθρωπίας, δίνει ὁ ἴδιος τό καλό χριστιανικό παράδειγμα.

Ἄπό πλούσιος γίνεται πτωχός, ἀπό ἀγάπη καί μόνο καί πρὸς χάριν τῶν πονεμένων συνανθρώπων του.

Στήν Ἀντιόχεια καί στήν Κωνσταντινούπολη ἀναδεικνύεται ὁ μέγας τροφοδότης (παροχή συσσιτίου) ἀνθρώπων, πού εἶχαν ὑλικές ἀνάγκες καί πρόβλημα διατροφῆς. Ὅ,τι κάνουν καί σήμερα οἱ Ἱερές Μητρο-

πόλεις και ένορίες που σιτίζουν χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες ή άκομη και χρεωκοπήσαντες οικονομικά αδελφούς μας συνέλληνες.

Τό κοινωνικό έργο του δέν εξαντλείται εδώ, αλλά συνεχίζεται στους κοινωνικούς άγώνες του έναντίον τής εκμετάλλευσης και τής σπλιτέυσης τής άδικίας, και ύπέρ τής κοινωνικής άπελευθέρωσης και δικαιοσύνης, καθώς και τής επικράτησης τών αιώνιων ήθικών αξιών του Εύαγγελίου. Δέν άρνείται όμως τό δικαίωμα τής άπόκτησης ύλικών αγαθών μέ τόν τίμιο ιδρώτα μας.

Έλέγχει τήν άνηθικότητα και άσέβεια που παρατηρείται στους ύψηλά ίσταμένους τής Πολιτείας (Πρωθυπ. Εύτρόπιο, αύτοκρ. Εύδοξια κ.ά.), μέ άποτέλεσμα να «πληρωθεί» μέ τήν πικρή του έξορία. Είναι ό άσυμβίβαστος και γενναός Έράρχης⁶.

Και ως Νομικοί άκομη διακρίθηκαν και βοήθησαν στό πρόβλημα τής όρθής μεθόδου έρμηνείας και άπονομής του Δικαίου⁷.

Ό Γρηγόριος ό Θεολόγος είναι σαφής, κατηγορηματικός και έλεγκτικός στό θέμα τής σχέσης τών συζύγων, όταν οί άνδρες δέν άναγνωρίζουν ίσοτιμία στίς γυναίκες και οί νόμοι βάζουν τήν γυναίκα σέ κατώτερη θέση από τόν άνδρα. Ίδου τί λέγει έπ' αύτου: Ό σχετικός νόμος είναι άδικος και άνισος. Γιατί για τά ίδια πράγματα τιμωρούν τίς γυναίκες και τούς άνδρες όχι;... Δέν δέχομαι αύτή τή νομοθεσία ούτε θεωρώ σωστή τήν άποψη

αύτή που έχει ή κοινωνία. Άνδρες ήσαν οί νομοθέτες, γι' αύτό ή νομοθεσία στρέφεται έναντίον τών γυναικών...⁸.

Πρωτοπόροι είναι στους άγώνες για τήν επικράτηση τών ήθικών αξιών του Εύαγγελίου (ειρήνης, δικαιοσύνης, ισότητας, έλευθερίας, αδελφοσύνης κ.ά) και τήν κατάργηση τών πολέμων και τής βίας⁹. Ό Μ. Βασίλειος παρατηρεί: Μέχρι πότε θά ύπάρχει ό πλούτος, που είναι ή άφορμή του πολέμου; Οί έξοπλισμοί γίνονται για τήν άπόκτηση πλούτου¹⁰. Και ό Γρηγόριος ό Θεολόγος θά συμπληρώσει: Η πλεονεξία είναι μπτέρα τών πολέμων, και οί πόλεμοι γεννούν τούς φόρους, που είναι ή αύστηρότερη καταδίκη των πολιτών¹¹.

Τονίζουν τήν άναγκαιότητα και τήν άξία τής έργασίας (ιδιαίτερα τής χειρωνακτικής) και του δικαιώματος τής αμοιβής τών έργαζομένων (θεμελιωμένα στήν Αγ. Γραφή) και άπορρίπτουν τήν άργία μέ τά άρνητικά της στοιχεΐα.

Η Πολιτική ζωή και σκέψη τών Τριών Έρραρχών βοηθεί πολύ στον έξανθρωπισμό και εκχριστιανισμό τών Άρχόντων τής Πολιτείας και τής Έξουσίας και μάς δίνουν τό όρθόδοξο πνεύμα στό θέμα τής Πολιτικής Θεολογίας¹².

Προβλήματα τής εποχής μας, που άπασχολούν τόν σύγχρονο άνθρωπο και τόν βάζουν σέ μεγάλη άγωνία, όπως λ.χ. ή έπι-

6. Ό Θεοδώρητος, επίσκοπος Κύρου, μάς περιγράφει πολύ άνάγλυφα τόν πλούτο τής αγάπης Ίωάννου του Χρυσόστομου: «Άλλος που δικάζεται, τόν προσκαλεί ως συνήγορον' άλλος, που πεινά, τόν ίκετεύει για τροφή, ό γυμνός για ένδυμα' ... άλλος τόν παρακαλεί μέ δυνατή φωνή για να βγει από τή φυλακή ... Αναρίθμητες είναι στον πατέρα (Χρυσόστομο) όί άσχολίες καθημερινά προς τόν καθένα για τόν καθένα...», Migne P.G., 104, 229-232.
7. Για περισσότερα βλέπε λ.χ.: α) Έμμαν. Ί. Βουζικα, «Οί Τρείς Έράρχες ως Νομικοί», Ανάτυπο εκ τής Ε.Ε.Ν./Ίουνίου 1982, Αθήνα 1982, σελ. 365-378. β) Παναγιώτη Έ. Πουλή, «Οί Άγιοι Τρείς Έράρχες ως Έπιφανείς Νομικοί», περιοδικό «Άγιος Κοσμάς ό Αιτωλός» τής Έρως Μητροπ. Αιτωλίας και Άκαρνανίας, τ. 30/Μάιος 2016, σελ. 46-51.

8. Γρηγόριος Θεολόγου, Λόγος 37 στό ρητό του Εύαγγελίου: «Ότε έτέλεσεν ό Ίησους τούς λόγους τούτους» (Ματθ. 19, 1 έξ.), P.G. 36, 289 Α έξ.
9. Βλέπε τευχίδια έκδοθέντα από τήν Άποστολική Διακονία τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, μέ τίτλους: α) Η διδασκαλία τών Πατέρων για τήν κοινωνική δικαιοσύνη (έλευθερη άπόδοση πρωτ. Στεφάνου Πουλή), έκδ. Άποστ. Διακονίας, Αθήνα 1983. β) Οί Πατέρες τής Έκκλησίας για τόν πόλεμο και τήν ειρήνη (έπιλογή και μετάφρ. κειμένων από (άρχιμ.) Ίωάννη Κωστώφ), έκδ. Άποστ. Διακονίας, Αθήνα 1984.
10. Μ. Βασίλειου, ΒΕΠ 54, 74, 6.
11. Γρηγορίου του Θεολόγου, ΒΕΠ 59, 141, 2.
12. Περισσότερα βλέπε: Μπουγάτσου Θ. Νικολάου, Κοινωνική Διδασκαλία Έλλήνων Πατέρων, Κείμενα, τόμοι Α', Β', Γ', Έ', έκδ. Άποστ. Διακονίας, Αθήνα. Του ίδιου, Η πολιτική ζωή και σκέψη τών Έλλήνων Πατέρων, Αθήνα, x.x., έκδ. Παρουσία.

κοινωνία τῶν ἀνθρώπων (οἱ διαπροσωπικές σχέσεις), τὸ Οἰκολογικό (ἡ διάσωση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος) καὶ τὸ φορολογικό, δέν ἄφνησαν ἀδιάφορους τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες, οἱ ὅποιοι γίνονται καὶ αὐτοὶ πρωτοπόροι μετὰ τὸν Ἄπ. Παῦλο. Στὸ τελευταῖο (στὸ φορολογικό), τὸ ὅποιο καὶ σήμερα μετὰ τὴν ἀνήθικη καὶ παράλογη οἰκονομική/φορολογική πολιτική, πού «*ισάκισε*» κυριολεκτικά ὄλους μας, ἔχουν ιδιαίτερη βαρύτητα οἱ «*θέσεις*» τοῦ Μ. Βασιλείου, πού διαμαρτυρόταν συνεχῶς γιὰ τοὺς βαρεῖς φόρους πού ἐπέβαλε τὸ κράτος στοὺς πολίτες, καὶ τίς καταχρήσεις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας σέ βάρος τῶν ταλαίπωρων πολιτῶν. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὰ ἀκόλουθα:

Γιὰ τοὺς βαρεῖς φόρους πού ἐπέβαλε τὸ κράτος στοὺς κατοίκους τῆς Ταυρίδας πού ἐργάζονταν στὰ ὄρυχεα, ὁ Βασίλειος διαμαρτυρήθηκε στὶς Ἀρχές ὡς ἑξῆς: Μὴ βάζετε τόσο βαρεῖς φόρους στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, γιατί θά ἀποκάμουν ἀμέσως. Ἀφῆστε τους, καὶ μακροπρόθεσμα θά ἐξυπηρετήσουν τὸ κράτος¹³.

Ἀλλὰ καὶ πόσα ἄλλα διαβήματα δέν ἔκανε ὁ Βασίλειος πρὸς τίς Ρωμαϊκές Ἀρχές, ἀπὸ τὰ ὅποια καταδεικνύεται τὸ βαθύ αἴσθημα ἀλληλεγγύης πού ἔτρεφε πρὸς ὄλους τοὺς ἀναξιοπαθοῦντες, τόσο τοὺς χριστιανούς, ὅσο καὶ τοὺς ἐθνικούς.

Εἰσηγεῖται π.χ. στὶς Ἀρχές νὰ ἐξαιροῦνται οἱ φτωχοὶ ἀπὸ τοὺς φόρους, καθὼς καὶ ἡ περιουσία τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή ἡ γῆ πού καλλιεργεῖ, γιατί ἡ Ἐκκλησία συντηρῶντας τοὺς φτωχοὺς, ἐπιτελεῖ ἔργο κοινωνικό, τὸ ὅποιο δέ μπορεῖ νὰ ἀγνοεῖ τὸ κράτος¹⁴.

Ἰδιαιτέρως, γιὰ τὴν προστασία τοῦ Περιβάλλοντος, μετὰ σαφήνεια ἐκφράζουν τὴ θέση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπέναντι τῆς Φύσεως, ὅτι δηλαδή, ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ Θεό, τὸν ὀδηγεῖ καὶ στὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴ φύση καὶ στὴ διάσπαση τῶν

ἀρμονικῶν σχέσεων του μετὰ τὸ περιβάλλον-Δημιουργία, μετὰ ἀποτέλεσμα αὐτὸ πού ζοῦμε στὴν ἐποχή μας, δηλαδή τὴ μόλυνση καὶ τὴν οἰκολογικὴ ἀνισορροπία.

Ἡ μόνη λύση λοιπὸν εἶναι ἡ συμφιλίωση τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὴ φύση, τὸν συνάνθρωπο καὶ τὸν Θεό· ἡ ἀγάπη καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦ συνανθρώπου μας καὶ τῆς Δημιουργίας, μέσα στὴν ὁποία καὶ ζοῦμε. Αὐτὸ ἀποτελεῖ καὶ ὑποχρέωση ὄλων μας.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος εἶναι σαφῆς, κατηγορηματικὸς καὶ ἐλεγκτικὸς στὸ θέμα τῆς σχέσης τῶν συζύγων, ὅταν οἱ ἄνδρες δέν ἀναγνωρίζουν ἰσοτιμία στὶς γυναῖκες καὶ οἱ νόμοι βάζουν τὴν γυναῖκα σέ κατώτερη θέση ἀπὸ τὸν ἄνδρα.

Γενικά, δέν ὑπάρχει πρόβλημα ἢ θέμα ἠθικοκοινωνικό μετὰ τὸ ὅποιο νὰ μὴ καταπιέστηκαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, νὰ μὴ πόνεσαν μαζί μετὰ τὸ λαό, νὰ μὴ συμπαρασάθηκαν καὶ νὰ μὴ πρότειναν δυναμικές λύσεις, πού βρίσκουν ἐφαρμογὴ καὶ στὴ σημερινή καὶ σέ κάθε ἐποχή.

Ἔτσι, ἀφενὸς μὲν εἶναι οἱ ἴδιοι Ἰδώδεις Κοινωνικοὶ Τύποι καὶ ἀφετέρου δημιουργοὺν μετὰ τὴ διδασκαλία καὶ τὸ παράδειγμά τους τὸν ἄνθρωπο τὸν κοινωνικό μετὰ τὴν καλή καὶ βαθειὰ ἐκκλησιαστικὴ σημασία τῆς λέξεως.

Δέν ἀξίζει λοιπὸν καὶ δέν πρέπει νὰ αποφασίσουμε κάποτε νὰ τοὺς ἀκούσουμε καὶ νὰ τοὺς συμβουλευθοῦμε γιὰ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὰ φοβερὰ πνευματικά, ἠθικοκοινωνικά καὶ οἰκονομικά ἀδιέξοδα τῶν ἡμερῶν μας; Ἄς δοκιμάσουμε...!

13. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολή 110, P.G. 32, 203 B.

14. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολή 74, πρὸς Μαρτινιανόν, P.G. 32, 169 B.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

Τῆς Συντάξεως

Καί σέ προηγούμενα τεύχη εἴτε σέ άρθρα εἴτε σέ σχόλια, ἐπιμείναμε στή συζήτηση γιά τό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν, κυρίως γιά τόν τρόπο πού αὐτό ἐπιδιώκεται νά προσφερθεῖ-διδαχθεῖ σήμερα. Δέν λανθάνει τῆς προσοχῆς μας, ὅτι τό μάθημα σχετίζεται μέ ἄμεσο τρόπο μέ τήν ὅλη συγκρότηση τῆς προσωπικότητας τοῦ προσώπου πού διδάσκει τό συγκεκριμένο μάθημα, δηλαδή τοῦ/τῆς θεολόγου ἐκπαιδευτικοῦ.

Κρίνουμε σκόπιμο, ὡς συνέχεια τῶν προηγούμενων, νά μνησθοῦμε τῶν ἀπόψεων ἐπί τοῦ θέματος ἑνός κορυφαίου πνευματικοῦ ἀνδρα τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς πατρίδος μας, πού ἔταμε νέες ὁδούς στήν πνευματική ζωή τῆς χώρας μας καί ὑπῆρξε ἐμπνευστής πλειάδας θεολόγων καί πνευματικῶν ἐργατῶν. Παραθέτουμε λοιπόν ἀπό τό ἔργο τοῦ μακαριστοῦ π. Εὐσεβίου Ματθοπούλου «**Ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου**» πού ἔτυχε πολλῶν ἐκδόσεων, τήν παράγραφο 128 μέ τόν χαρακτηριστικό τίτλο «Καθήκοντα τῶν θεολόγων». Κατά τόν μακαριστό γέροντα τά πράγματα ἔχουν ὡς ἐξῆς:

§ 128. ε') Καθήκοντα τῶν θεολόγων

Θεολόγους λέγοντες ἐννοοῦμεν τοὺς εἰδήμονας καί γνώστας τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί ὄλων ἐν γένει τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν καί τοὺς διδασκάλους καί κήρυκας τῶν ἀληθειῶν τούτων. Ὅφειλουσιν οὗτοι νά ἔχωσι φρονήματα σύμφωνα μέ τήν διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καί νά ὑπερασπίζονται τὰς ἀληθείας ταύτας τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀπέναντι τῶν αἰρετικῶν καί ἀσεβῶν καί ἀπίστων.

Ἐπειδή δέ οἱ θεολόγοι ἔχουσι μέγα καί ὑψιστον πνευματικόν τάλαντον, διά τοῦτο ὀφείλουσι νά φροντίζουσιν, ὅπως πολλαπλασιάζουσιν αὐτό πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἄλλων. Θά τό πολλαπλασιάσῃ δέ καθιστάμενοι πρόθυμοι καί ζηλωταί εἰς τό νά μεταδίδωσι διά τοῦ λόγου καί τοῦ κηρύγματός των τὰς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς φωτισμόν καί ἀνάπλασιν τῶν ψυχῶν τῶν Χριστιανῶν. Ὅπως ὁμως τό κήρυγμά των εἶναι καρποφόρον καί φέρη αἴσια ἀποτελέσματα, πρέπει νά ἔχωσιν ὀρθόν καί ἀνεπίληπτον χριστιανικόν βίον καί νά γίνωσι τό παράδειγμα διαντηρώσι καί φυλάττωσιν ἐκεῖνα, τά ὁποῖα διδάσκουσιν εἰς τοὺς ἄλλους. Διότι ἐν περιπτώσει κατὰ τήν ὁποίαν ὁ βίος των δέν εἶναι σύμφωνος πρὸς τήν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, τότε ὄχι μόνον ὠφέλειαν πνευματικὴν δέν δύναται νά φέρη τό κήρυγμά των εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Χριστιανῶν, ἀλλά τὸναντίον θά σκανδαλίζη αὐτούς καί, τό σπουδαιότερον, θά καταδικασθῶσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς ἀνάξιτοι καί ἀδόκιμοι.

Ἐξασκοῦντες δέ τό ἱερόν τοῦτο ἐπάγγελμα ἔχουσι καθῆκον ἵνα εἶναι ταπεινόφρονες, μὴ ἀποβλέποντες ὀλοτελῶς εἰς τοὺς ἐπαίνους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μόνον εἰς τό πῶς νά ἀρέσουν εἰς τόν Θεόν, καί πῶς νά δοξασθῇ καί δι' αὐτῶν τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ διά τῆς πνευματικῆς ὠφελείας τῶν ἀνθρώπων. Ὅφειλουσιν ἀκόμη οἱ θεολόγοι ἵνα ἔχωσιν πρὸς ἀλλήλους ὄχι μόνον εἰρήνην, ἀλλὰ καί τελείαν ἀγάπην, ἀποδιώκοντες πάσαν ἀντιζηλίαν νά ἔχωσι δέ συναίσθησιν ὅτι εἶναι ὑπηρεταί ἑνός καί τοῦ αὐτοῦ Κυρίου, ἐργαζόμενοι εἰς τόν ἀμπελῶνα αὐτοῦ.

“Όπως παρατηρούμε, καί πρέπει όλοι οί θεολόγοι νά καθρεπτίσουμε τόν έαυτό μας έναντι τοῦ κειμένου αὐτοῦ, τό έργο τοῦ θεολόγου:

- Έκκινεῖ ἐκ τῆς βασικῆς προϋποθέσεως ὅτι εἶναι εἰδήμων καί γνώστης τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως. Εἶναι οἱ διδάσκοντες, τίς τελευταῖες δεκαετίες τουλάχιστον, εἰδήμονες καί γνώστες τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως; Δέν τίθεται τυχαίως τό έρώτημα. Εἴτε ἀρθρογραφώντας, εἴτε διδάσκοντας, εἴτε τοποθετούμενοι σέ θέματα διδακτικῆς, διαπιστώνει κανεῖς ὅτι πολλοί/ές θεολόγοι, ἔχουν προκλητική ἄγνοια τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως. Γιατί μιά κατ’ ἐπιλογή (à la carte) χρήση τους, πού διαστρέφει τό νόημα τους, πού λειτουργεῖ ὡς προκρούστεια κλίνη σέ ἀνεξιχνίαστες στοχεύσεις ἢ ἐπιδιώξεις, πού θέλει νά εἶναι ἀρεστή στους ἄρχοντες τοῦ κόσμου τοῦ αἰῶνος τούτου, δέν δείχνει εἰδήμονες καί γνώστες. Μπορεῖ μερικοί νά παρασύρονται ἀπό τό πλῆθος τῶν παρατιθεμένων ἐνίοτε χωρίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀλλά ἡ ἀπόκρυψη ἄλλων ἢ ἡ παρερμηνεῖα ἄλλων, δείχνει πανουργία καί ὄχι σοφία. Ἀπόδειξη αὐτοῦ, εἶναι ὅτι τόσες συζητήσεις τίς τελευταῖες δεκαετίες, δεκαετίες πού μέσα διδακτικῆς καί προϋποθέσεις δίνουν πληθώρα δυνατοτήτων, ἔχουν συντελέσει στήν ἀπαξίωση τοῦ μαθήματος καί στό ἀνευδόκητο πολλῶν προσπαθειῶν, δυσανάλογων μέ τίς συζητήσεις καί τίς προκληθεῖσες ἐντάσεις. Ὡς πρῶτο λοιπόν βῆμα, ἔχουμε τήν ἄποψη, ὅτι ἐπιστρέφοντας στήν πλήρη γνώση τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως καί τήν κατανόηση τῆς σημασίας ἀμφοτέρων γιά τήν θρησκευτική ἀγωγή, ἴσως μπορέσουμε νά κάνουμε κάποια βήματα ἀνάσχεσης τῆς ἀπαξίωσης καί τῆς μετατροπῆς τοῦ μαθήματος σέ ἀτέρμονη φιλοσοφική συζήτηση ἢ ὁποιασδήποτε ἄλλης ἐπιστήμης μέ κατάληξη -λογία, ἐκτός τῆς θεολογίας.
- Εἶναι νά εἶναι κήρυξ καί διδάσκαλος τῶν ἀληθειῶν πού ἀνωτέρω μνημονεύθηκαν. Ξέρουμε ὅμως ὅτι κήρυξ καί διδάσκαλος (καί γιά τήν ἀκρίβεια καλός κήρυξ καί καλός διδάσκαλος) καθίσταται κάποιος πού ἐγκολπώνεται καί πιστεύει αὐτά πού πρόκειται νά κηρύξει καί διδάξει. Γενική εἶναι ἡ αἴσθηση, πώς αὐτό πόρρω ἀπέχει τῆς σημερινῆς πραγματικότητας. Ἡ γενική αἴσθηση εἶναι πώς τό κηρυκτικό καί διδακτικό έργο τοῦ θεολόγου εἶναι μιά τυπική διεκπεραίωση ὑπηρεσιακοῦ καθήκοντος, καί γι’ αὐτό ἀδυνατοῦμε νά ἐμπνεύσουμε τούς μαθητές/τριες πού ὡς πνευματική εὐθύνη μᾶς ἔχει δοθεῖ. Δεύτερο λοιπόν βῆμα, εἶναι ἐκεῖνο τῆς πλήρους συμμόρφωσης καί ἀποδοχῆς τῶν ἐντολῶν καί κατευθύνσεων τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως. Ὅχι σέ ὅσα νομίζουμε ὅτι πρέπει νά ἀποδεχθοῦμε, ἀλλά στό «ὄλον» στό «πλήρες πακέτο» τῶν ἀληθειῶν αὐτῶν.
- Σχετίζεται γιά τήν ἀποτελεσματικότητά του μέ τόν «ἀνεπίληπτο βίον». Φυσικά δέν ὑπάρχει ἀστυνόμευση βίου. Κάθε θεολόγος ὅμως διά τοῦ βίου του, τῆς ἀσκητικότητάς του, τῆς συνέπειάς του, δίνει τήν πραγματική σημασία γιά τό βάρος αὐτῶν τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως καί λειτουργεῖ ὡς παράδειγμα γιά τούς διδασκόμενους.
- Σχετίζεται μέ τήν ὑποστήριξη τῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἔναντι αἰρετικῶν – ἀσεβῶν καί ἀπίστων. Δέν νομίζουμε ὅτι ὑπάρχει ἀντίρρηση πώς τό έργο αὐτό ἔχει ἀτονίσει. Ἡ πλειονότητα τῶν θεολόγων ἔχει ἀφήσει τό έργο αὐτό σέ μιά μικρή ὁμάδα, ἡ ὁποία ἐνίοτε δέν ἔχει καί θεολογικές γνώσεις, καί ἔτσι ἡ «ὑποστήριξη» αὐτή παραμένει ἐν πολλοῖς κενό γράμμα. Ἡ ὑποστήριξη αὐτή δέν εἶναι ἀνάγκη νά εἶναι πάντα πολεμική. Μπορεῖ νά εἶναι διαλεκτική, μπορεῖ νά εἶναι κάθε εὐγενοῦς καί προσφόρου τρόπου, μέ ἀγάπη καί σεβασμό στά πρόσωπα, ἀλλά ἀταλάντευτη στήν ἀλήθεια. Ἡ ρῆση τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου «.. ἀλλά τῷ λόγῳ διώκω, οὐ τόν αἰρετικόν, ἀλλά τήν αἵρεσιν, οὐ τόν ἄνθρωπον ἀποστρέφομαι, ἀλλά τήν πλάνην μισῶ, καί ἐπισπάσασθαι βούλομαι· οὐκ ἔχω πόλεμον πρὸς οὐσίαν. Θεοῦ γάρ ἔργον ἡ οὐσία· ἀλλά τήν πλάνην διορθώσασθαι βούλομαι, ἣν διέφθειρεν

ὁ διάβολος. Οὕτω καί ἰατρός ἄρρωστον θεραπεύων, οὐ τῷ σώματι πολεμεῖ, ἀλλά τοῦ σώματος τήν κακίαν ἀναιρεῖ» (Εἰς τόν ἅγ. ἱερομάρτυρα Φωκᾶ καί κατά τῶν αἰρετικῶν, P.G., 50,701). Ἡ μή τήρηση τῆς γραμμῆς αὐτῆς, ἐκθέτει τόν θεολογικό λόγο καί ὀδηγεῖ στό ἀντίθετο ἀκριβῶς ἀποτέλεσμα. Ἀκριβῶς δέ ἡ ἀποδοχή ἐκ μέρους μερίδας τοῦ θεολογικοῦ κόσμου, ὅτι δέν ὑπάρχει μιὰ καί μόνη ἀλήθεια ἀλλά πολλές ἀλήθειες, ἀναπαράγοντας ἰδεολογίες ὅπως π.χ. «μοντέρνο-μεταμοντέρνο, νεωτερικότητα-μετανεωτερικότητα» κατ' ἀκριβή μετάφραση ἀπό τίς ἀντίστοιχες ξενικές ὀρολογίες, συντελεῖ σέ ἀπαράδεκτους δρόμους καί σέ συγκρητισμό πού μηδενίζει τό θεολογικό ἔργο.

- Σχετίζεται μέ τήν ταπεινοφροσύνη. Τό ἀφήσαμε τελευταῖο, γιατί εἶναι τό σημαντικότερο. Παρά τήν ἀναποτελεσματικότητα τοῦ «θεολογικοῦ λόγου» καί ἔργου στό σχολεῖο, σέ συνέδρια, ἡμερίδες, ἐκδηλώσεις, ἀρθρογραφία κ.λπ., φανερώνεται μιὰ ἔπαρση, μιὰ ἀλαζονεία πλειάδας θεολόγων, ἀδικαιολόγητη ἂν σταθμίσει κανεῖς τό ἀποτέλεσμα τοῦ ὅλου ἔργου μας. Ὅλοι οἱ θεολόγοι ἔχουμε τήν ἐντύπωση ὅτι εἴμαστε οἱ καλύτεροι, ὅτι μόνον ἐμεῖς (ὁ καθένας ξεχωριστά) ἔχουμε συλλάβει ὀρθῶς τό νόημα τοῦ ἔργου μας, ὅτι μόνον ἡ δική μας δουλειά ξεχωρίζει ἐναντι ἄλλων. Πολλές φορές ἡ ἄποψη αὐτή εἶναι συλλογική, δηλαδή ὁμάδων ἢ συσσωματώσεων προσώπων καί ὄχι ἀτομική. Πολλές φορές δέ, ἡ ἐσωστρέφεια καί ἡ ἀντιπαράθεση μεταξύ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθεισῶν ὁμάδων ἐξουθενώνει τήν δημιουργικότητα καί ἀντί νά ὑπάρχει συστράτευση σ' ἕναν κοινό σκοπό, ἐκτρέπεται σέ ἀγώνα ἐπιβολῆς. Ποιός πιστεύει ὅτι αὐτό τό σκηνικό σχετίζεται μέ τό ταπεινό φρόνημα; Γι' αὐτό διορατικά ὁ μακαριστός γέροντας ἀπέχοντας 100 χρόνια ἀπό τήν ἐποχή μας, ἐπιλέγει ὅτι ἡ ταπεινοφροσύνη αὐτή πρέπει νά στοχεύει ὄχι στήν ἀναζήτηση τοῦ ἐπαίνου τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά στό «ἀρέσκειν Θεῷ».

Αὐτά ὅλα σχετίζονται μέ τήν διαπίστωση τοῦ ἀειμνήστου Πατρός, ὅτι ἡ ἔλλειψη τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων πού ἀναφέρει τό ἔργο ἀντί νά φέρνει ὠφέλεια στίς ψυχές θά σκανδαλίζει. Καί θά ὀδηγεῖ στήν ἐκ τοῦ Θεοῦ καταδίκη. Καί ὅλοι γνωρίζουμε τήν καταδίκη ἐκεῖνων πού φέρνουν ἢ προκαλοῦν σκάνδαλα.

- Ἐν κατακλείδι, οἱ Θεολόγοι μποροῦν καί πρέπει νά εἶναι ἡ ἐλπίδα τοῦ κόσμου γιά τήν συμφιλίωση, τήν καταλλαγῆ, τήν διάκριση κτιστοῦ καί ἀκτίστου, σημαντικῶν καί ἀσημάντων. Τό κείμενο τοῦ π. Εὐσεβίου, πιστεύουμε ὅτι μέ τόν εὐσύννοπτο τῆς μορφῆς του, μπορεῖ νά ἀποτελέσει ἕναν χρήσιμο ὁδηγό γιά ὅλους.

ΟΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Τῆς κ. **Εὐαγγελίας Τσαγκαρλῆ-Διαμάντη**,
Δρ Θεολογίας - Μr Φιλολογίας

Ἀναγνωρίζουμε ὅτι ἀγωγή εἶναι οἱ προγραμματισμένες καὶ μεθοδευμένες ἐνέργειες τῶν ἐνπλίκων ποὺ ἀποβλέπουν στὴ διαμόρφωση τῆς προσωπικότητας τοῦ παιδιοῦ¹. Δεχόμαστε **ὅτι ἡ διδασκαλία εἶναι τὸ βασικὸ μέσον² ἀνάδειξης ὄλων τῶν θεμάτων καὶ προβλημάτων τῆς ἀγωγῆς**. Καὶ παρότι ἡ ἀγωγή δὲν ἀσκεῖται μόνον ἀπὸ τὸν ἐκπαιδευτικὸ, ἀλλὰ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους φορεῖς, ὁ ἐκπαιδευτικὸς καὶ ἡ ἐκπαίδευση, μὲ τὴν ὀργανωμένη παρέμβαση, παραμένουν οἱ βασικοὶ πυλώνες τῆς. Γι' αὐτό, ἡ σύγχρονη «ἀρχιτεκτονικὴ τῆς διδασκαλίας» – ὄρο ποὺ δανεῖζεται ἡ Παιδαγωγικὴ ἀπὸ τὶς θετικὲς ἐπιστῆμες γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴν πολυπλοκότητα καὶ τὴν πρωτοτυπία τῆς διδασκαλίας– δίνει ἔμφαση στὶς **διδασκαλικὲς ἐνέργειες τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ**. Μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐνέργειες αὐτὲς εἶναι:

- Ἡ διέγερση τῆς προσοχῆς τοῦ μαθητῆ.
- Ἡ ὑποβόηση ἀνάκλησης προηγουμένων καὶ σχετικῶν μὲ τὴ νέα ὕλη ἐμπειριῶν.
- Ἡ ἐνίσχυση μεταβίβασης τῆς μάθησης κ.λ.π.
- Τὰ μέσα ὑλοποίησής τους.

Ἐπισημαίνουμε ὅτι ὅλα στὴ διδασκαλία ὀργανώνονται μὲ ἐλαστικὸ τρόπο, ἀφοῦ δὲν

πρόκειται γιὰ τυποποιημένες δραστηριότητες. Ὑπολογίζουμε πάντοτε καὶ στὸν ἀυθορμητισμὸ τῶν μαθητῶν, ποὺ καλοῦνται νὰ συμμετέχουν, ὄχι στὸ σχεδιασμὸ ἀλλὰ στὴ διεξαγωγὴ τοῦ μαθήματος. Αὐτοὶ, βέβαια, εἶναι ποὺ ἐπηρεάζουν καὶ τὸν διδάσκοντα. Ἡ διδασκαλία ἐξάλλου, εἶναι μιὰ διαπροσωπικὴ σχέση μετὰξὺ διδάσκοντος καὶ διδασκομένου. Εἶναι ἐπίσης καὶ μιὰ ἀμφίδρομη ἐπικοινωνία ποὺ πραγματώνεται μὲ τὴ μορφὴ διαπροσωπικῆς *συνάντησης* δασκάλου καὶ μαθητῆ στὸ χῶρο ἐνὸς συγκεκριμένου διδακτικοῦ ἀντικειμένου.

1. Ἡ διέγερση τῆς προσοχῆς τοῦ μαθητῆ

Ἡ **προσοχή**, σὲ ὁποιαδήποτε διαδικασίᾳ μάθησης, εἶναι πρῶτιστο μέλημα τοῦ διδάσκοντος.

Μὲ τὸν ὄρο **προσοχή**, ἐννοοῦμε τὴν ἐνεργοποίηση τοῦ μαθητῆ, ἀκόμη καὶ τοῦ ἀδιάφορου. Καὶ ὅπως λέγεται στὸν ἐκπαιδευτικὸ χῶρο, αὐτὸ εἶναι τὸ δυσκολότερο μέρος στὴν ἐργασία τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸν **ἐφευρίσκουμε κίνητρα μάθησης**, τὰ ὁποῖα συμβάλλουν στὴν ἐνεργοποίηση τῶν μαθητῶν καὶ τὸν προβληματισμὸ τους. Αὐτὸ εἶναι σημαντικὸ βῆμα, γιὰ τὴν διέγερση τῆς προσοχῆς τους. **Τὰ κίνητρα εἶναι ἐσωτερικὰ ἢ ἐξωτερικὰ**. Τὰ κίνητρα, ὡς παράγοντες ἐνεργοποίησης, ἐπιδρῶν μὲ ποικίλους τρόπους στὴν ἐπίδοση τοῦ μαθητῆ

1. Ἰωάννη Βρεττοῦ - Ἀχιλλέα Καψάλη, *Ἀναλυτικὰ προγράμματα* – Θεωρία, ἔρευνα καὶ πράξη, Ἀθήνα: Αὐτοέκδοση, 2009, σελ. 161.

2. Γεωργίου Κρουσταλάκη, *Διαπαιδαγώγηση*, Ἀθήνα: Αὐτοέκδοση, 2000, σελ. 19 καὶ 53.

και αυτό γιατί τα κίνητρα διαφοροποιούνται ανάλογα με την προέλευσή τους, αν δηλαδή είναι έσωτερικά ή έξωτερικά.

Τα **έσωτερικά κίνητρα προέρχονται μέσα από τον ίδιο τον μαθητή** και είναι: η ξμφυτη τάση για μάθηση, η επιθυμία για γνώση, η προδιάθεση για διερεύνηση, η έσωτερική ίκανοποίηση, τὸ ένδιαφέρον, η περιέργεια. Τα **έξωτερικά κίνητρα έχουν να κάνουν με την ενεργοποίηση τῆς συμπεριφοράς του μαθητή από έξωγενείς παράγοντες** και είναι: η άμοιβη, η ποινη, η ένθάρρυνση, η έπιδοκιμασία, η έπιβράβευση, η ένίσχυση.

Οί μαθητές/τριες έχουν **έσωτερικά κίνητρα** όταν η μάθηση στο σχολείο και η έπίτευξη είναι στόχοι από μόνοι τους. Οί ίδιες δραστηριότητες είναι **έξωτερικά κίνητρα** στὸν βαθμὸ στὸν ὁποῖο χρησιμοποιούνται για τὴν έπίτευξη κάποιου άλλου στόχου. Άξίζει, ὡστόσο, νὰ τονισθεῖ ὅτι ἡ έσωτερικά ενεργοποιημένη παρώθηση τῶν μαθητῶν παρουσιάζει τάση συστηματικῆς μείωσης από τὴν προσχολικὴ μέχρι και τὴν έφηβικὴ ἡλικία.

Ἡ προσέλκυση τοῦ μαθησιακοῦ ένδιαφέροντος τῶν παιδιῶν φαντάζει κατόρθωμα, αφού μετὰ τὴν ἀδυναμία έπιτυχίας του, ὀδηγούμαστε, τελικά, στὸν έξαναγκασμὸ, ὡστε τὰ παιδιὰ νὰ προσέξουν τὰ τεκταινόμενα στὴν τάξη, τὴν ὠρα τοῦ μαθήματος. Πῶς, λοιπόν, μπορούμε ἔμεῖς νὰ ενεργοποιήσουμε τὸν πλέον ἀδιάφορο μαθητή, ὡστε νὰ έμπλακει στὴ μαθησιακὴ διαδικασία, βρίσκοντας παράλληλα κάποιον ένδιαφέρον στα διδασκόμενα; Ὑπάρχουν **παιδαγωγικὲς προτάσεις**,

ποὺ μπορούν νὰ συμβάλουν στὴν προσέλκυση τοῦ ένδιαφέροντος τῶν μαθητῶν στὸ μάθημα. Μεταξύ πολλῶν είναι και οί ἑξῆς:

Ἡ ένίσχυση τῆς αὐτενέργειας τῶν μαθητῶν. Ὅταν δίνεται στο παιδι ἡ δυνατότητα νὰ χειριστεῖ, νὰ έρμηνεύσει και νὰ παρουσιάσει, με τὸν δικὸ του τρόπο, μιὰ πληροφορία, αὐτὸ μπορεί νὰ ένισχύσει τὴν αὐτενέργεια σ' ἕνα εὐέλικτο, ἀλλὰ ὀριοθετημένο περιβάλλον. **Στόχος** είναι, οί μαθητές νὰ φθάνουν στὴ σχολικὴ τάξη λιγότερο ἀπρόθυμοι και νὰ έμπλέκονται στὴ διδακτικὴ διαδικασία με μεγαλύτερο ένδιαφέρον.

Ἡ ένίσχυση τοῦ μαθητῆ νὰ αισθανθεῖ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ διδασκόμενου μαθήματος, στα πλαίσια τῆς ὀλοκληρωμένης μόρφωσῆς του. Ἐπεκράτησε ἡ ἄποψη, μεταξύ τῶν μαθητῶν, ὅτι ἂν προσέχουν και ένδιαφέρονται για τὰ μαθήματα ποὺ έμπλέκονται στῆς ἑξετάσεις τους, αὐτὸ είναι ἄρκετὸ για τὴν έπιτυχία τους. Με τὴν έννημέρωση, ποὺ μπορεί νὰ ξεκινήσει από τὴν ἀρχὴ τῆς χρονιάς, ἴσως ὑπάρξει κάποια εὐαισθητοποίηση. Τὰ διάφορα μέσα, ὅπως είναι ὁ διάλογος, ἡ προβολὴ προσώπων και καταστάσεων, ἴσως νὰ συμβάλουν στὴν ἀλλαγὴ νοοτροπίας και νὰ βιώσουν οί μαθητές τὸ ένδιαφέρον για ὀλα τὰ διδασκόμενα στο σχολείο.

Ἡ προσφορά ἑναλλακτικῶν δραστηριοτήτων, είναι πρόταση ποὺ συμβάλλει στο νὰ ένδιαφερθεῖ ὁ μαθητῆς για τὸ συγκεκριμένο μάθημα. Ἐπειδὴ κάθε παιδι προσεγγίζει τὴ γνώση με διαφορετικὸ τρόπο, ἡ ποικιλία μεθόδων και μορφῶν διδασκαλίας μπορεί νὰ ἑγγυηθεῖ αὐτὴ τὴν ἑναλλαγὴ.

Ἡ δημιουργία κλίματος ἀλληλοεβασμοῦ και ἑκτίμησης και ἡ έπίδειξη ένδιαφέροντος τοῦ ἑκπαιδευτικοῦ για κάθε μαθητή, ένισχύει τὸ ένδιαφέρον τοῦ μαθητῆ για τὸ μάθημα και τὴ μάθηση. Αὐτὸ ένισχύει και τὸν ἀδύναμο ἢ ἀπαθὴ μαθητή. Είναι ἡ παιδαγωγικὴ τῆς ἀγάπης, ὅπως τὴ δίδαξε και τὴ βίωσε κατ' ἑξοχὴν ὁ μεγάλος παιδαγωγὸς Πεσταλότσι, ζώντας σε δύσκολες συνθηκες, μεταξύ των παιδιῶν.

Ἡ ὑπέρβαση προσωπικῶν προβλημά-

των του ἑκπαιδευτικοῦ, προκειμένου νὰ ὑλοποιηθοῦν ἀνάλογες **διδασκτικὲς ἐνέργειες** στὴν τάξη, ἀποτελεῖ τὴν βασικὴ ἀρετὴ του γιὰ τὴν κινητοποίηση τῶν μαθητῶν³. Εἶναι ἡ προϋπόθεση καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴ του ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴ του βελτίωση, ὥστε νὰ ὀδηγεῖ τοὺς νέους ἀνθρώπους σὲ δρόμους δημιουργικούς.

2. Ἡ ὑποβοήθηση ἀνάκλησης προηγουμένων καὶ σχετικῶν μὲ τὴ νέα ὕλη ἐμπειριῶν

Εἶναι ἀναγκαῖο, γιὰ τὴν κατανόηση τῶν νέων δεδομένων, κατὰ τὴ διδακτικὴ διαδικασία, νὰ θυμοῦνται οἱ μαθητὲς καὶ προηγούμενες συναφεῖς συζητήσεις στὴν τάξη, ἐπειδὴ βοηθοῦν στὴν ἀνάκληση ἀναλογιών ἐμπειριῶν καὶ γνώσεων. Ὅμως καὶ ὁ ἐκπαιδευτικὸς ὀδηγεῖ τὸν μαθητὴ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Καὶ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ συνεκτιμᾶται ἡ μαθητικὴ παρουσία καὶ ἡ συμβολὴ τῶν μαθητῶν στὴν ἀνάκληση.

Ἐνα παράδειγμα ὑποβοήθησης ἀνάκλησης ἀπὸ τὸ μάθημα τῶν Ἱστορικῶν: Κατὰ τὴν Ἱστορικὴ κατάθεση τῶν γεγονότων, π.χ. στὴν Τρίτη Γυμνασίου, παρουσιάζεται ἡ παράγραφος σχετικὰ μὲ τὸν πρωτομάρτυρα Στέφανο, ἕναν ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ διακόνους, ὁ ὁποῖος ἔκανε τὴν προσωπικὴ-πνευματικὴ του ὑπέρβαση καὶ συγχώρεσε τοὺς δημίους του, τὴν ὥρα ποὺ τὸν βασάνιζαν-τὸν λιθοβολοῦσαν. Τὸ γεγονός αὐτό, στὴν προσωπικὴ ζωὴ τῶν μαθητῶν, ἀποτελεῖ βασικὸ στοιχεῖο, προκειμένου καὶ αὐτοὶ νὰ κάνουν τὴν ὑπέρβασή τους, ὅταν ἀντιμετωπίζουν δύσκολα προβλήματα στὸ χῶρο τοῦ σχολείου τους. Μὲ τὴν ἀνάλογη συλλογιστικὴ, καὶ προκειμένου νὰ αἰσθανθοῦν οἱ μαθητὲς τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴ συμμετοχὴ τους στὸ μάθημα, μποροῦν νὰ θυμηθοῦν, ὑποβοηθούμενοι ἀπὸ

τὸν διδάσκοντα, γεγονότα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη ποὺ διδάσκονται στὴν πρώτη καὶ Δευτέρα τάξη ἀντιστοίχως. Ἔτσι, μπορεῖ νὰ θυμηθοῦν καὶ τὴν στάση τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς σταυρωτὲς Του, ὅταν εἶπε, στὴν πιὸ συγκλονιστικὴ στιγμή, τὸ «ἄφες αὐτοῖς οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι...».

Ἔτσι συνδέεται ἡ χριστιανικὴ παράδοση μὲ τὴ σύγχρονη ζωὴ καὶ γίνεται κατανοητό, **γιατί** ὑπάρχει ἡ θυσιαστικὴ συμπεριφορὰ στοὺς χριστιανούς καὶ **γιατί** ἡ παράλειψή της θεωρεῖται λάθος. Τὰ γεγονότα ποὺ διδάσκονται οἱ μαθητὲς στὸ σχολεῖο, μπορεῖ νὰ συμβάλουν στὴν ὅλη πορεία τους καὶ μὲ τὴν κατανόηση ὅλης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἴσως θελήσουν νὰ πετύχουν, καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τους, ἀνάλογους στόχους ποὺ θέτει ἡ Ἐκκλησία. Γιατί μιὰ μονόπλευρη καὶ διαστρεβλωμένη ἐκτίμηση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, κυρίως ὡς ἀποτέλεσμα τῆς κατάρρευσης τῶν πνευματικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν ἀξιών, ὀδηγεῖ, συχνά, στὸ ἄγχος καὶ τὴν ἀπελπισία⁴.

3. Μεταβίβαση μάθησης

Ἡ μεταβίβαση τῆς μάθησης εἶναι μιὰ πολὺ βασικὴ διδακτικὴ διαδικασία. Διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς μεταφορᾶς γνώσης ἀπὸ ἔμπειρο σὲ ἄπειρο (π.χ. ἀπὸ ἐκπαιδευτικὸ σὲ μαθητὴ). Μὲ τὸν **ὄρο μεταβίβαση τῆς μάθησης** ἐννοοῦμε τὴν ἐπίδραση τῆς προηγούμενης μάθησης στὴν ἐπόμενη. Χωρὶς αὐτή, ἡ μάθηση θὰ ἦταν σχεδὸν ἄχρηστη, δεδομένου ὅτι δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ ἀξιοποιήσουμε καμιά γνώση ἢ δεξιότητα ἢ στρατηγικὴ μάθησης σὲ ἄλλη συνθήκη ἀπὸ αὐτή, μέσα στὴν ὁποία ἔχει ἀποκτηθεῖ. Γιὰ νὰ ὑπάρξει **μεταβίβαση**, ὁ ἐκπαιδευτικὸς πρέπει νὰ ἀναγνωρίσει τὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ ἀνάμεσά σε δύο προβλήματα πρὸς ἐπίλυση, τὸ παλαιὸ καὶ τὸ καινούργιο.

3. Ἀθανασίου Γκότοβου, «Πολλαπλὴ κανονικότητα: Στὸ ὄνομα τῆς ἀγάπης γιὰ τὸ παιδί», Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή, τεῦχος 630, 2018, σελ. 131-133.

4. Colin Alves, *Religion and the Secondary School. A report undertaken on behalf of the Education Department of the British Council of Churches*, London: SCM Press, σελ. 157.

Συχνά, η **μεταβίβαση θεωρείται ως δεικτικής επίδοσης και ικανότητας και όχι ως στόχος της ίδιας της διδασκαλίας**. Μπορεί να βασίζεται στη διαίσθηση, έντουτοις προϋποθέτει τη δυνατότητα ανάλυσης αυτών που μᾶς ζητείται να κάνουμε και να σκεφτούμε. Αυτό, γιὰ τὴ διδασκτικὴ πράξη, σημαίνει ὅτι **οἱ διαδικασίες μεταβίβασης «διδάσκονται»**.

Ἡ **μεταβίβαση τῆς μάθησης** ξεκινᾶ ἀπὸ τὸ νηπιαγωγεῖο καὶ πραγματοποιεῖται μὲ πολλοὺς τρόπους. Γιὰ τὴν αὐξηση πιθανοτήτων μεταβίβασης τῆς μάθησης ἀπαραίτητη θεωρεῖται ἡ παροχὴ ποικίλων παραδειγμάτων.

Ἡ **μεταβίβαση τῆς μάθησης** ἔχει μελετηθεῖ σὲ **δύο** τουλάχιστον **πεδία** πού σχετίζονται μὲ τὴ διδασκτικὴ πράξη, ὡς ἑξῆς:

1. Στὴν περίπτωση τῆς **ἀξιοποίησης τῆς προγενέστερης γνώσης** γιὰ τὴν κατανόηση καὶ ἐνσωμάτωση νέας γνώσης. Παραδείγματα: Ὅταν διδάσκουμε Μαθηματικὰ στὸ Δημοτικὸ καὶ θέλουμε π.χ. νὰ κατανοήσουν οἱ μαθητὲς τὴ διαίρεση, εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζουν τὶς πράξεις πρόσθεση, ἀφαίρεση καὶ πολλαπλασιασμό. Τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὰ θεωρητικὰ μαθήματα. Στὸ Γυμνάσιο π.χ. θὰ κατανοήσουν οἱ μαθητὲς τῆς Τρίτης Γυμνασίου στὸ μάθημα τῶν Ὀρθοσκευτικῶν τὴν ἐνότητα σχετικὰ μὲ τὴν Ἀποστολικὴ Σύνοδο, ἂν γνωρίζουν τὴ θέση τῶν Ἀποστόλων στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ κοινοτικὸ πνεῦμα τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας. Καὶ εἶναι σημαντικό νὰ θυμοῦνται οἱ μαθητὲς ὅτι ὀφείλουν νὰ μὴν ἀφήνουν κενὰ στὴ γνώση τους καὶ νὰ παρακολουθοῦν ὅλα τὰ μαθήματα μὲ προσοχή.

2. Στὴν περίπτωση **ἀξιοποίησης τῆς γνώσης γιὰ τὴ διαχείριση κατάστασης προβλήματος**, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἔχει ἐφαρμογὴ σὲ διαφορετικὰ γνωστικὰ ἀντικείμενα (Μαθηματικὰ, Γλωσσικὰ Μαθήματα κ.ἄ.). Παραδείγματα: Ὅταν γιορτάζει ἓνας μαθητὴς τὴν ὀνομαστικὴ του γιορτῆ, τοῦ εὐχονται οἱ συμμαθητὲς του, γνωρίζοντας ὅτι στὴν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, τὴ συγκεκριμένη ἡμέρα, θυμόμαστε καὶ τιμοῦμε τὸν ἀντίστοιχο ἅγιο. Ὅταν στὸ μάθημα π.χ. τῶν

καλλιτεχνικῶν μαθημάτων ἀνατίθεται στοὺς μαθητὲς ἡ κατασκευὴ κάποιων ἀντικειμένων, εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζουν οἱ μαθητὲς ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν μαθηματικῶν τὰ σχήματα καὶ τὶς γωνίες. Εἶναι ἐπίσης ἀναγκαῖο νὰ γνωρίζουν γιὰ τὰ χρώματα ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς Χημείας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱστορία τοῦ ἀντικειμένου πού κατασκευάζουν.

4. Τὰ μέσα ὑλοποίησης τῶν διδασκτικῶν ἐνεργειῶν

Ἀπὸ τὶς ἀποφάσεις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ γιὰ τὴ διεξαγωγὴ τῆς διδασκτικῆς διαδικασίας, ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία της. Ἀπὸ τὶς βασικὲς ἀποφάσεις φαίνεται πὼς εἶναι ἡ ἐπιλογὴ τῶν κατάλληλων μέσων. *Κριτήριο* γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τους εἶναι ὁ **διδασκτικὸς στόχος**, ὅπως καὶ οἱ **διδασκτικὲς ἐνέργειες** πού θὰ προκληθοῦν γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς μάθησης. Καὶ ὅπως γιὰ κάθε εἶδος μάθησης ὑπάρχουν διαφορετικὲς διδασκτικὲς μέθοδοι, ἔτσι καὶ γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς μονοτονίας καὶ τὴν διευκόλυνση τῶν μαθητῶν στὴ μάθηση, θεωρεῖται ἀναγκαῖα ἡ ἐπιλογὴ διαφορετικῶν μέσων.

Στὰ **μέσα**⁵ ὑλοποίησης τῶν διδασκτικῶν ἐνεργειῶν διακρίνουμε καὶ τὰ **Ἐποπτικὰ μέσα**. Ὁ ὅρος **ἐποπτεία**, ἐτυμολογικά, σημαίνει τὴν παράσταση, τὴν εἰκόνα κάποιου ἀντικειμένου ἢ ὁποῖα μᾶς δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν παρατήρηση καὶ τὴν ὀπτικὴ ἀντίληψη. Ὑπογραμμίζουμε, ὅτι ὑπάρχει διάκριση ἀνάμεσα στὴ συσκευὴ πού προβάλλει ἓνα μέσον διδασκαλίας καὶ στὸ ἴδιο τὸ μέσον, π.χ. ἀνάμεσα στὴν τηλεόραση-συσκευὴ καὶ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ λόγο πού ἐκπέμπονται ἀπὸ τὴ συσκευὴ αὐτή.

Πλὴν τῶν ἐποπτικῶν-ὀπτικοακουστικῶν μέσων⁶ καὶ τῆς **σύγχρονης ἐκπαιδευτικῆς τεχνολογίας**⁷, πού ἀνήκουν στὰ *ἀπρόσωπα*

5. Ἰωάννου Χριστιᾶ, *Θεωρία καὶ Μεθοδολογία τῆς διδασκαλίας*, Ἀθήνα: Γρηγόρης 2004, σελ. 100.

6. Εὐαγγελίας Τσαγκαρλῆ-Διαμάντη, *Σύγχρονα ἀναλυτικὰ προγράμματα καὶ μοντέλα διδασκαλίας*, Τεύχ. 2ο, Ἀθήνα: Λύχνος, 2005, σελ. 42-43.

7. Σύγχρονα καὶ βασικὰ μέσον διδασκτικῆς διαδικασίας

μέσα, σημαντικά θεωρούνται στη διδασκαλία και τη μάθηση και τα *προσωπικά* μέσα. Αυτά είναι: α) μη λεκτικά (γενική εμφάνιση, πρόσωπο, βλέμμα, χειρονομίες κ.λ.π.). β) Λεκτικά (γλώσσα: μονόλογος, διάλογος κ.λ.π.). γ) Σύνθετα (δραματοποίηση).

Τη χρησιμότητα⁸ των έποπτικῶν μέσων αναγνωρίζουν και ὁμολογοῦν οἱ ειδικοί καί ἐπιβεβαιώνουν οἱ εκπαιδευτικοί ἀπό τήν καθημερινή τους πείρα, διότι τά έποπτικά μέσα: 1) Προκαλοῦν ἔντονο ἔνδιαφέρον, 2) Δημιουργοῦν σαφεῖς παραστάσεις, 3) Διατηροῦν τίς παραστάσεις, 4) Διεγείρουν, συγκεντρῶνουν καί συγκρατοῦν τήν προσοχή, 5) Συμβάλλουν στήν κατανόηση τοῦ μαθήματος, 6) Ἐξοικονομοῦν πολῦτιμο χρόνο, 7) Καταπολεμοῦν τήν λογοκοπία, 8) Προάγουν τήν αὐτενέργεια, 9) Ἐξυπηρετοῦν τίς ἀτομικές διαφορές, 10) Καθιστοῦν τή διδασκαλία ἐπίκαιρη, 11) Αἰσθητοποιοῦν τή διδασκαλία, 12) Διοχετεύουν γνώσεις, 13) Ἐκσυγχρονίζουν τήν ἐκπαίδευση, 14) Καλλιεργοῦν τό καλαισθητικό συναίσθημα, 15) Συνδυάζουν θεωρία καί πράξη καί 16) Διευκολύνουν ποικιλοτρόπως τή διδασκαλία.

Ἐπομένως, ἡ *έποπτεία* εἶναι ὄχι μόνο χρήσιμη, στά μαθήματα, ἀλλά εἶναι καί θεολογικά-ἱστορικά ἐπιβεβλημένη. Ἀπό τούς πρώτους χριστιανικούς χρόνους στήν Ἐκκλησία υπάρχουν ἀπεικονίσεις, ὄχι μόνο τῶν Ἁγίων⁹, ἀλλά καί διαφόρων συμβόλων, ἐνῶ μέ τό θέμα ἀσχολήθηκε ἡ Ἐβδόμη Οἰκουμενική Σύνοδος¹⁰, ἡ ὁποία ἔλαβε θετική θέση ὑπέρ τῆς προσκύνησης τῶν ἁγίων εἰκόνων. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἐξαιρεῖ τήν παιδαγωγική καί διδακτική σημασία τῆς

τιμῆς καί προσκύνησης τῶν ἁγίων εἰκόνων γιά τούς χριστιανούς: στόν Α΄ λόγο του «πρός τούς διαβάλλοντας τάς ἁγίας εἰκόνας» γράφει τά ἑξῆς: «Προσκυνῶ Χριστοῦ εἰκόνι ὡς σεσαρκωμένου Θεοῦ, τῆς Δεσποίνης τῶν ἀπάντων τῆς Θεοτόκου οἷα μητρός τοῦ Θεοῦ, τῶν ἁγίων ὡς φίλων τοῦ Θεοῦ... καί Χριστόν μιμνησμένων... Τούτων τάς ἀριστείας καί τά πάθη ἀναγράφους καθίστημι ὡς δι' αὐτῶν ἁγιαζόμενος καί πρὸς ζήλον μιμήσεως ἀλειφόμενος»¹¹. Καί συνεχίζοντας προσθέτει: «Υπόμνημα γάρ ἔστιν ἡ εἰκὼν. Καί ὅπερ τοῖς γράμματα μεμυνημένοις ἡ βίβλος, τοῦτο τοῖς ἀγραμμάτοις ἡ εἰκὼν· καί ὅπερ τῇ ἀκοῇ ὁ λόγος, τοῦτο τῇ ὄρασει ἡ εἰκὼν· νοπτῶς δέ αὐτῷ ἐνούμεθα»¹².

Γι' αὐτό, ὀφείλουν οἱ διδάσκοντες, μεταξύ τῶν έποπτικῶν μέσων, νά ἐνσωματώνουν στή διδασκαλία τους καί τίς ἅγιες εἰκόνας.

Ἀπό τήν ἐπιλογή τῶν κατάλληλων μέσων, ἀπό τή δόμηση τῶν μέσων αὐτῶν καί ἀπό τὸν τρόπο¹³ χρήσης τους, ἐξαρτᾶται, ἐν πολλοῖς, ἡ ἀποτελεσματικότητα τῆς διδασκαλίας. Γι' αὐτό εἶναι ἀνάγκη νά ἐπισημάνουμε, ὅτι υπάρχουν καί *μειονεκτήματα* στή χρήση τῶν ὀπτικοακουστικῶν. Ἀναφέρουμε τά ἑξῆς:

Τὴ δυσκολία τῆς χρήσης ὀπτικοακουστικῶν καί ἄλλων μέσων σὲ ὅλα τα σχολεῖα καί σὲ ὅλες τίς τάξεις.

Τὰ μέσα μπορεῖ νά παθητικοποιήσουν τούς μαθητές, ὅταν χρησιμοποιοῦνται καταχρηστικά ἀπὸ τὸν διδάσκοντα.

Στά *κατάλληλα μέσα* μποροῦμε νά συμπεριλάβουμε καί τὸ *Διδακτικὸ ὑλικὸ* καθὼς καί τίς *Σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας*¹⁴ ποὺ συμβάλλουν στή διαπαιδαγώγηση τῶν μαθητῶν – στόχο βασικό τῆς ἐκπαίδευσης τῶν μαθητῶν.

θεωρεῖται ὁ ἠλεκτρονικός ὑπολογιστής. Ἀντικαθιστᾶ, σχεδόν, ὅλα τά ἄλλα μέσα. Ἀναγκαῖα ἡ πολὺ καλὴ γνώση χειρισμοῦ τοῦ Η/Υ ἀπὸ τὸν ἐκπαιδευτικό.

8. Ἀριστάρχου Ζευκιλῆ, *Γενικά ἀρχαῖ διδασκαλίας*, παραδόσεις στή ΣΕΛΕΤΕ, Ἀθῆνα: 1975, σελ. 58-70.

9. Πρβλ. Χρήστου Ἀνδρουτσου, *Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθῆνα: «Ἀστήρ»-Παπαδημητρίου, 1956, σελ. 425-426.

10. Ἰωάννου Καρμίρη, *Τά δογματικά καί συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Τόμος Ι, Ἀθῆνα: Αὐτοέκδοση, 1960, σελ. 236-250.

11. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἄπαντα τὰ ἔργα* 3, σελ. 56.

12. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἄπαντα τὰ ἔργα* 3, σελ. 48 καί 50.

13. Εὐαγγελίας Τσαγκαρλῆ-Διαμάντη, *Εἰδικὴ Διδακτικὴ τῶν Ἐρησκευτικῶν*, Ἀθῆνα: Λύχνος, σελ. 134-138.

14. Εὐαγγελίας Τσαγκαρλῆ-Διαμάντη, *Διαθεματικές-Διεπιστημονικὲς διδασκαλίες*, Ἀθῆνα: Κυριακίδη, 2008, σελ. 17-58.

ΜΕΛΕΤΗΤΑΙ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Τοῦ κ. **Δημ. Παπαθανασοπούλου**, Φιλολόγου,
τ. Λυκείαρχη

**Ἡ Βιβλιογραφία ἢ ἀναφε-
ρόμενη** διά τόν Κωστή Παλαμά, εἶναι ἀτέρμων, δαψιλής καί συνεχῶς ἐμπλουτι-
ζομένη.

Στό παρόν ἄρθρο θέλομεν ἀναφερθῆ εἰς μελετήματα ὄχι φυσικά σέ ὅσα ἔχουν γραφῆ καί ἐκδοθῆ μέχρι σήμερα, ὧν ἀριθμός οὐκ ἔστιν. Αὐτό τό ἐγχείρημα θά ἀπαιτοῦσε χρόνον ἀτέρμονα καί τόμους ὀλοκλήρους. Κυρίως θά βαδίσωμεν εἰς μελετητάς τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου, τῶν ὁποίων οἱ ἐργασί-
ες ἔχουν περιληφθῆ εἰς τόν Β΄ τόμον τῆς «Νέας Ἑστίας» τοῦ 1943, πού ἐξεδόθη ὀλί-
γους μήνας μετά τόν θάνατον τοῦ μεγάλου ποιητοῦ.

Ἀρχίζομε ἀπό τήν μελέτην τοῦ Γρηγ. Ξε-
νοπούλου (1867-1951): «Ὁ Παλαμάς ἀπό κοντά» (σελ. 7-26). Ὁ Ἀκαδημαϊκός αὐτός ἀνὴρ γράφει ἀρκετά περὶ τῶν σχέσεων καί τῆς γνωριμίας, πού εἶχε μέ τόν ποιητήν. Γράφει ὁ ἴδιος μεταξύ πολλῶν «... Τόν τε-
λευταῖο καιρὸ καί κυρίως ἀφ' ὅτου ἰδρύ-
σαμε, ὁ Οἶκος Κολλάρου κι' ἐγὼ τῆ «Νέα Ἑστία» (1927), δέν μπορούσα νά πηγαίνω στό σπίτι τοῦ Παλαμά, παρά σπανιότατα. Ὡστε ποιός ἀκριβῶς ἦταν τότε ὁ περίγυρός του, καί τί ὁμιλίες καί συζητήσεις γίνονταν στό γραφεῖο του –εἶπαμε πῶς «φιλολογικό σαλόνι» δέν ὑπῆρχε πιά– δέν μπορούσα νά ξέρω. Ὡστόσο ὁ ποιητής κάθε φορά πού βλέπομαστε, μοῦ ἔδειχνε ὅλη του τήν ἀγάπη καί τήν ἐκτίμησι, χωρίς τήν παραμικρὴ ἐπιφύλαξη πιά, καί προθυμότατα μοῦ ἐπρό-
σφερε τήν πολυτίμη συνεργασία του γιά

τό περιοδικό πού διύθυνα. Ἦταν παρών πάντοτε στίς συνεδριάσεις τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. –Ὁμολογεῖ ὁ Γρ. Ξενοπούλος ὅτι μέ τόν Παλαμά πάντοτε συμφωνοῦσε μαζί του κατά τήν κρίσιν διαφόρων βιβλίων. – Εἶχε διαφωνήσει μόνον κατά τήν κρίσιν τοῦ βιβλίου τοῦ Σπ. Μελά περὶ τοῦ Κολοκοτρῶν.-

Περιγράφει καί πολλά ἄλλα περιστατικά – ἀναγράφει περὶ τῆς φιλίας καί συνεργα-
σίας του ὁ Γρ. Ξενοπούλος μέ τόν Κ. Παλα-
μά, ὄντες ἀμφοτέροι μέλη τῆς νεοσυστάτου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ἄλλος μελετητής τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου εἶναι ὁ Νίκος Βένης, καθηγητής τῆς Μεσαι-
ωνικῆς Φιλολογίας (1883-1958). Μέ τόν τίτλο «Παλαμικά» (1895-1903) (σ.σ. 27-112) εἰς ἐκτενεστάτην μελέτην του περιγράφει καί διηγεῖται προσωπικές του ἀναμνήσεις διά μακρῶν¹.

Ὁ Βένης ἔχει σχολιάσει ὅλα τά ἔργα τοῦ Παλαμά, πού ἔγραψε τήν περίοδον ἐκεί-
νην. «Τά Μάτια τῆς ψυχῆς μου», «Ἰαμβοὶ καί Ἀνάπαιστοι», «Ἕγνος τῆς Ἀθηνᾶς», «Τό τραγούδι τοῦ Παλαμά», «Θεοὶ καί ἥρωες» κ.λπ. Ἐρώτησαν κάποτε τόν Νίκο Βένη: «πῶς κρίνεις γενικά τό ἔργο τοῦ Παλαμά;». Με-
ταξὺ ἄλλων ἀπάντησε ὁ καθηγητής: «... Ὅσο περισσότερο οἱ ποιητικὲς φύσεις διαβάζουν τόν Παλαμά, τόσο περισσότερο θαυμάζουν τήν τέχνην του, τῆ γιομάτην πνεῦμα, αἴσθημα καί σοφία, πού δέν ἔπνιξε, μά δυνάμωσε τό

1. Περισσότερα σέ εἰδικόν ἄρθρον δημοσιευμένο στό ἔργον μου «Προσωπικότητες Ἑθνους καί Παιδείας».

τάλαντο τοῦ ποιητῆ. Κι ἡ τέχνη του δείχνει πάντοτε πρόοδο, δεῖγμα καί τὰ κατάλοιπα του, πού τύπωσε ὁ καλός Λεάντρος». Ὁ ἴδιος ὁ Βένης διαλαλεῖ γιά τήν Παλαμική Μούσα: «Ὁ Παλαμᾶς εἶναι ὁ ποιητικός χρονογράφος τῆς Φυλῆς». Σημειώνει ὁ ἴδιος ἀκόμη «Ἀλλά καί τ' ἀνθρώπινα, πού στέκονται ψηλότερα ἀπό τὰ σύνορα τῶν ἐθνῶν, τραγούδησε προφητικά ὁ μεγαλύτερος τῶν ποιητῶν».

Μά τήν πιό λεπτή χορδή τῆς λύρας του ἀφιέρωσε ὁ Παλαμᾶς στό τραγούδι τῆς Νιότης. Ὁ ἴδιος στόν ἐπίλογο τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» ὁμολογεῖ ὅτι ἀπό τίς Μοῦσες ἐζήτησε νά τραγουδῆ τὰ νιάτα:

«Τραγούδι τραγουδήστε μου
χιλιτραγουδημένο
τραγούδι καί χιλιόκαλο
μέ τό πανάρχαιο τό Βιολί
τό μεταχειρισμένο
μέ τό γλυκό γλυκό βιολί
τῆς Νιότης τραγουδήστε μου
τό ἀφρόντιστο τραγούδι».

Ὁ Παλαμᾶς, παρατηρεῖ ὁ Βένης, ὑπῆρξεν ὁ ἀγαπητός ποιητής τῶν νέων, ὅταν ἐγώ ἤμουν παιδί. Ἔτσι καί ἡ σημερινή νεολαία μεγαλώνει μέ τὰ τραγούδια τοῦ ποιητῆ τοῦ «Δωδεκαλόγου», ἀλλά καί στό μέλλον ὁ ποιητής θά μείνῃ «ὁ τραγουδιστής τῶν νιάτων» (σελ. 112).

Ὁ ἱστορικός τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας Κ.Θ. Δημαρᾶς δίδει μία ἐξαιρετική ἐργασία μέ θέμα «Δοκίμιο Ψυχογραφίας τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ» (σ. 113-124).

Εἰς αὐτό τό δοκίμιο ὁ γνωστός ἱστορικός τῆς Λογοτεχνίας μας Κ.Θ. Δημαρᾶς ἀνιχνεύει ἐπιτυχῶς μόνιμα, σταθερά καί οὐσιώδη χαρακτηριστικά τῆς τέχνης του καί τῆς αἰσθητικῆς του χωρίς νά εἶναι ἄσχετα ἀπό τή ψυχосύνθεσή του (σελ. 11). Πράττει τοῦτο ἐν συνδυασμῶ πρός τούς προγόνους του καί τό γενεαλογικό του δένδρον. Καταλήγει εἰς τό συμπέρασμα: «Μέσα ἀπό τόν τραγικό διχασμό ὁ ποιητής ξαναβρῆκε τό δρόμο του πρός τούς παραδείσιους κόσμους τῆς ἐνό-

ητος καί τῆς ἐμορφιάς, ὀδηγημένος ἀπό τό φῶς τῆς φαντασίας. Ὑπατος εἰρηνευτής μέ τό ζυγό τοῦ μέτρου καί τῆς ἁρμονίας στό χέρι προβάλλει ἡ τέχνη, ἡ ποίηση, πρώτη καί στερνή λαχτάρα τοῦ ποιητῆ. Ἡ ποίησή του ἔγινε ζωή. Τό νόημά της ἀκέραιο θά τό βροῦμε πάλι σέ κάποια δικά του λόγια: ἡ ποίησή του, γράφει, εἶναι ἡ «ἱστορία τῆς ζωῆς πού ἔζησα καί μαζί τῆς ζωῆς, πού ἤθελα νά ζήσω» (Δειλοί καί σκληροί στίχοι) (σελ. 185). Ἀπό μία τέτοια δύναμη τῆς ποιήσεως συμβολική φαίνεται νά γεννήθηκε ὁ ποιητής.

Ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος (1901-1960) ἐξαίρετος λογοτέχνης καί συγγραφεύς ἐδημοσίευσε ἐκτενῆ ἐργασία: «ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ» (σελ. 126-197). Ἐπιχειρεῖ καί ἐπιτυχάνει πλήρη θεώρησιν τοῦ ἔργου τοῦ Παλαμᾶ. Εἶναι ἐξοχος καί στοχαστικός μελετητής τῆς δημιουργίας του. Σημειώνει ὅτι ὁ Παλαμᾶς: «ἐπί ἐξῆντα χρόνια ἐκράτησε τή δάδα τοῦ πνευματικοῦ ἱεροφάντη μυώντας στά μυστήρια τῆς ζωῆς καί τῆς τέχνης τρεῖς ὀλόκληρες γενεές... Ἡ σφραγίδα

τῆς βαθεῖας του διανόησης χαραχτηκε στό σπουδαιότερα ζητήματα πού ἀπασχόλησαν τήν πνευματική Ἑλλάδα τὰ τελευταῖα χρόνια, καί χαραχτηκε κατά τρόπο ὀριστικό κί' ἀδιάσειστο». «Ὁ Παλαμᾶς, γράφει τέλος ὁ Φ. Μιχαλόπουλος, ὑπῆρξε ἕνας ἀληθινός Τιτάνας, καί ἡ μορφή του θά φαντάζει πάντοτε ἀνάμεσα στίς φωτεινότερες μέσα στό πνευματικό Πάνθεο τῶν νεώτερων χρόνων».

Μέσα εις τόν αὐτόν τόμον τῆς «Νέας Ἑστίας» τοῦ 1943 καταχωρίζεται ἡ ἄκρως ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ Δημ. Σ. Μπαλάνου (1877-1959), καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν καί Ἀκαδημαϊκοῦ μέ θέμα: «Αἱ θρησκευτικά ἀντιλήψεις τοῦ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ» (σελ. 198-207). Ὁ Δ. Μπαλάνος εἶχε ἀσχοληθεῖ ἐνδελεχῶς μέ τά θρησκευτικά βιώματα καί πεποιθήσεις τοῦ ποιητοῦ. Εἰς τό ἐν λόγῳ ἄρθρον του διερευνᾷ εις βάθος καί συνοπτικῶς τίς θρησκευτικές ἰδέες τοῦ Παλαμᾶ. Διαπιστώνει μίαν πάλιν μέσα του, ἀλλά καί ἀμφιβολίαν καί δέν γνωρίζει ἄν ὁ Θεός ἦ ἡ τύχη ἦ ὁ Σατανᾶς κυβερνᾷ τόν κόσμον καί ἐπικαλεῖται τούς στίχους του:

«Κ' ἐγώ, πάντα σέ ξάφνιασμα, στερνά
πού δέν καλογνωρίζω κι' ἄν ἡ τύχη
κι' ἄν ὁ Θεός τόν κόσμον κυβερνᾷ
κι' ἄν τό κρατᾶν τοῦ Σατανᾶ τό νύχι».

Ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον θρησκευτικόν. Ἀσχολεῖται μέ τό πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ καί τήν περί αὐτοῦ Φιλολογίαν. Γράφει ὁ Ἀκαδημαϊκός Καθηγητής: «Ἄν ὅμως τό ἀνήσυχον ποιητικόν πνεῦμα τοῦ Παλαμᾶ ὑπετίμησε τόν Χριστιανισμόν, εις τήν πράξιν ὅμως ἀπεδέχετο τήν ἠθικήν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, σύμφωνα πρός τήν ὁποίαν διεπλάσθη ὁ εὐγενής καί πράος χαρακτήρ του. Διπλαδῆ ἦτο «μέ τόν νοῦν ἐθνικός, μέ τήν καρδίαν Χριστιανός». Καί ὄντως ὁ Παλαμᾶς ὑπῆρξε ὑποδειγματικά ἐνάρετος ἀνὴρ.

Εἰς τόν «Δωδεκάλογον τοῦ Γύφτου», ὁ Παλαμᾶς ἀποτεινόμενος πρός τήν «ἔρμη σκλάβαν πιστήν Ρωμιοσύνην» λέγει:

«Μὴν ἄφνης τόν ἄθεο νά πάρῃ
τό στερνόν θησαυρό σου!
Μέ τοῦ Ὑψίστου τή χάριν
στά παρμένα σου πόδια στυλώσου».

«Κάψε τό ἔργο τοῦ ἄθεου
πού τόχει ὁ Σατανᾶς φυσημένο».

Ἀναγνωρίζει ὅτι «ἡ πραότης εἶναι θεμελιώδης ἐντολή τοῦ Χριστιανισμοῦ» (Ἐμπρός, 6, 4, 19).

Πέραν ἀπό τίς ἀμφιβολίες του ὁ ποιητής αἶρεται εις τό ὕψος καί τήν ἐπίδρασιν τοῦ λειτουργικοῦ ψαλμοῦ: «Ἄνω σχῶμεν τάς καρδίας» (ὁ Κύκλος τῶν τετράστιχων 1929, 34).

Ὁ φιλόσοφος καί Παιδαγωγός Ε. Π. Παπανοῦτσος (1900-1982) ἀφιερώνει ἀξιολογωτάτη ἐργασία μέ θέμα: «Ἡ Ποιητική τοῦ Παλαμᾶ» (σελ. 209-228). Ἐπισημαίνει ὅτι ὁ Παλαμᾶς δέν εἶναι μόνο ἓνας γνήσιος καί φλογερός ποιητής κατ' ἐξοχήν, ἀλλά καί στοχαστής ἀξιόλογος. Διερευνᾷ πῶς ὁ ποιητής συλλαμβάνει τήν οὐσίαν τῆς ποιήσεως καί τό βάθος της. Ἀποβαίνει αἰσθητικός καί φιλόσοφος ποιητής.

Ὁ καθηγητής Ν.Π. Ἀνδριώτης (1906-1976) μᾶς δίδει μακράν μελέτην μέ θέμα: «Ἡ Γλῶσσα τοῦ Παλαμᾶ» (σελ. 250-277).

Πρόκειται περί ἀξιολόγου κειμένου, τό ὁποῖον ἀναφέρεται εις τά θέματα Α' Γενικώτερη γλωσσική βάση, Β' Γραμματικά στοιχεῖα (Φωνητικά, Μορφολογικά, Παραγωγή, Σύνθεσις, Λεξιλόγιο, Ἐπίθετα, Ρήματα, Ἐπιρρήματα), Γ' Συντακτικά στοιχεῖα (Ἐλλειπτική πρότασις, Συντακτικές ἰδιορρυθμίες, Κοσμητικά ἐπίθετα, Ὀνομαστική στή θέσις κλιτικῆς, Πληθυντικός στή θέσις ἐνικοῦ, Μεταφορά, Περιφρασις, Συστοιχία, Παρήχησις, Ἐπανάληψις, Χιαστό σχῆμα, Ἀντονομασία, Προσωποποίηση, Ἀποστροφή). Ὁ ἀρθρογράφος παρατηρεῖ: «Ἡ γλῶσσα τῶν ποιημάτων του ἱκανοποιεῖ τό σημερινό γλωσσικό μας αἶσθημα, περιχαρακωμένη σέ λογικά σύνολα πρός τά ἰδιώματα καί πρός τήν λόγια γλῶσσα, καί καθησυχάζει τό θεωρητικό δημοτικιστήν πού γνοιάζεται γιά νά περιφρουρήσῃ τήν ἐνότητά καί τή ζωντάνια της. Ἀλλά καί ἡ γλῶσσα τῆς πεζογραφίας του εἶναι ἐκεῖνη πού μπορεῖ νά τήν προβάλλῃ κανεῖς γιά ὑπόδειγμα στοῦς νεοδημοτικιστές κ.λπ.» (σελ. 277).

Ὁ Μανώλης Καλομοίρης (1883-1962) ἀφιερώνει ωραιότατο καί ἐμπνευσμένον ἄρθρον μέ τίτλο: «Ὁ Παλαμᾶς καί ἡ Μουσική» ὅπου φανερώνεται ἡ ἐπίδρασις τῆς Μουσικῆς στήν ποίησιν τῆν Παλαμικήν:

«Ποιός εἶν' αὐτός μέ τό βιολί
πού δέν εὐφραίνει τήν καρδιά μας
κι' ἀνάφτει μέσ' στά σωθικά μας
τό ξάφνισμα μέ τήν ὀργή;».

Στό ἴδιον τόμον τῆς «Νέας Ἑστίας» τοῦ 1943 δημοσιεύονται Γράμματα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ πρὸς τόν Γ. Κασιμίπαλη, Κλ. Παράσο, Πέτρο Χάρη καί Γ. Παπανδρέου (σελ. 285-315), ἔμπλεα ἀγάπης αισιοδοξίας καί παιδαγωγικῆς ὑφῆς.

Στόν ἴδιο τόμο δημοσιεύεται ἡ μελέτη τοῦ Roger Millieux (κατά μετάφραση τοῦ Γ. Ἰράτσικα) μέ θέμα: «Ὁ Παλαμᾶς καί οἱ εὐρωπαϊκές ἀξίες» (σελ. 316-350). Ὁ Παλαμᾶς, καίτοι δέν ἐταξίδευσσε πουθενά, ἐπίστευε στά Εὐρωπαϊκά ιδεώδη καί δέν ἤθελε κανένας Ἕλληνας νά εἶναι ἀποξενωμένος ἀπό τόν πνευματικό κόσμο τῆς σύγχρονης Εὐρώπης». Συμπεραίνει ὅτι «ὁ Παλαμᾶς εἶναι μία ἀπ' αὐτές τίς μεγαλοφυΐες: Γιά τήν τόσο μεγαλόφρονη πίστη του στήν ἐνότητα τῆς Εὐρώπης καί τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἀξίζει νά τοῦ ἀνταποδώσουμε τό ἐγκώμιό που ἀπευθύνει τόν Ρομαίν Ρολλάν:

«Κί' ἐσύ τιμή γιά τό ἀνθρώπινο τό γένος»
«Κωστῆ Παλαμᾶ»

Ὁ Ἄλκης Θρύλος (1896-1971) λογοτέχνης, συγγραφεύς, μᾶς προσπορίζει τό μελέτημα: «Ὁ Παλαμᾶς Θεατρικός Συγγραφέας» (σελ. 351-354). Μεταξύ ἄλλων σημειώνει γιά τόν ποιητήν: «... Ἀφιέρωσε ὅλη του τή ζωή μόνο στά Γράμματα. Δέν ἐπεδίωξε ποτέ καμμιά ἀλλαγῆ, καμμιά φυγή ἀπό τόν αὐστηρό κανόνα που ἡ ἐσωτερική του ἐπιταγή εἶχε ὀρίσει στόν ἑαυτό του, δέν ἤρθε ποτέ σέ κατ' εὐθείαν ἐπαφή μέ τά μικρά καί τά μεγάλα γεγονότα, μέ τά πράγματα, μέ τά ζητήματα, μέ τά προβλήματα, που τά ἀντιμετώπισε πάντα μόνο μεσ' ἀπό τό πρῖσμα τῶν βιβλίων, ἡ ἐσωτερική του ἐπιταγή ἀρνήθηκε στόν ἑαυτό του κάθε ἄμεση μέθη ἀπό τά ἀρώματα, τούς χυμούς, τίς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς. Κλείστηκε μέσα στίς πνευματικές σφαῖρες καί περιορίστηκε σ'

αὐτές. Ἀπ' αὐτές καί μόνο ζήτησε καί ἀντλήσε ὅλες τίς χαρές του. Ἔθεσε στόν ἑαυτό του ἕνα μοναδικό σκοπό καί τόν ὑπηρετήσε ἀπόλυτα: νά καλλιεργήσει τόν ἑαυτό του, ὄχι ἐγωιστικά, ἀλλά γιά τούς ἄλλους, δηλαδή νά προσφέρῃ τή μορφή τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἐξελίχτηκε ἀπό τούς Προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα». Τό θεατρικόν του ἔργον «Τρισεύγεννη» εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων. Ὁ Ἄλκης Θρύλος τό ἔργο αὐτό θεωρεῖ ἀριστούργημα. Ἐπιβάλλεται καί εἰς τούς μή ἔχοντας ιδέας, τούς ἀμύπτους. Εἶναι ἕνα σύμβολο, ἡ προσωποποίηση τῆς Ὁμορφιάς.

Ὁ Τέλλος Ἄγρας (1899-1944) παρουσιάζει τόν Παλαμᾶ ὡς κριτικόν στή σχετική του ἐργασία (σελ. 355-362). Συμπεραίνει ὅτι «Τελευταία μεγάλη καί δίχως ἄλλο παραγνωρισμένη ἀξία τῆς Παλαμικῆς κριτικῆς εἶναι ἡ εἰσαγωγή τῆς Δημοτικῆς γλώσσας καί τοῦ Δημοτικοῦ ὕφους».

«Κάθε του κριτική εἶναι ἕνα μάθημα κριτικῆς συμπεριφορᾶς. Ἡ ἀφή του ἐπάνω στό κρινόμενο Ἔργο –ὅποιο καί ἂν τύχει– ἂν δέν ἔχει, καθώς συνήθως, ἱερότητα καί λατρεία, διατηρεῖ πάντα τήν ἔμφυτη καί γνησίαν εὐγένεια τῶν ἀληθινά πνευματικῶν ἀνθρώπων» (σελ. 362).

Μέ εἰδική ἐργασία ὁ Πέτρος Χάρης (1902-1983), λογοτέχνης, ἐπί χρόνια Διευθυντής τῆς «ΝΕΑΣ ΕΣΤΙΑΣ», «Ἡ Πεζογραφία τοῦ Παλαμᾶ» (σελ. 364-370), καταγίνεται εἰς τό νά δείξῃ ὅτι «ἡ πολύμορφη πεζογραφία» τοῦ ποιητοῦ ἔχει βάρος καί πειθῶ μέ τόν στοχασμό του. Σπουδαῖο πεζογράφημά του εἶναι «Ὁ θάνατος τοῦ Παλληκαριοῦ». Εἶναι τό μοναδικό θεατρικόν ἔργον τοῦ ποιητοῦ, ἀλλά ἄρτιον, δυνατόν καί συγκινητικόν.

Γύρω ἀπό τόν Ἑθνικόν αὐτόν βάρδον ἐξετάσαμεν συνοπτικῶς ἐκτιμήσεις καί ἀπόψεις εἰδικῶν ἐρευνητῶν – λογοτεχνῶν καί πνευματικῶν ἐργατῶν τῆς ἐποχῆς του, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀναστραφῆ τόν ποιητήν καί εἶχαν μέθεξιν τῆς δημιουργίας του, καί, ἐν γένει τῆς προσωπικότητάς του.

Ἡμεῖς ἐν ἔτει 2019, που εἶναι καί ἔτος

Παλαμᾶ, σημειώνομεν, ὅτι εἶναι ὁ φωτισμένος καί διαχρονικά δάσκαλος τοῦ Γένους καί θά παραμένῃ «ἐσαεὶ» καί ὁ ὁδηγὸς τῶν νέων. Εἶναι ὁ ἐρευνητὴς τῆς οὐσίας, ὁ ποιητὴς, ὁ φιλόσοφος, ὁ πατριδολάτρης τῆς πιὸ ὠραίας πατρίδος τοῦ κόσμου, τῆς Ἑλλάδος. Ἡ διδαχὴ του ζῆ, μένει, ὁ στίχος του σμιλεύει ἤθη καί χαρακτῆρες, ὥστε νά γίνουν ὠραιότεροι καί ἠθικώτεροι.

Στὸ βιβλίον του, εἰς αὐτοτελῆ ἔκδοσιν μετὰ τὸ 1913, ἔχουν συγκεντρωθῆ ὅλα τὰ δημοσιεύματά του μέ τὸν τίτλον: «Τὰ χρόνια μου καί τὰ χαρτιά μου» (*Ἡ Ποιητικὴ μου*, Α΄ 1933).

Μέσα στὸν κύκλον τῶν ἀξιών ὑπερέχει ὁ ἄνθρωπος

«Στὸν ἄνθρωπον ἱερός ἄς εἶναι
ὁ ἄνθρωπος
ἡ ζωὴ καί τραγικὴ
καί ἁγία καί μία».

Κλείομεν τὸ παρὸν δοκίμιον μέ τὰ λόγια ἑνὸς συγχρόνου καθηγητοῦ. «Ὁ Παλαμᾶς ἄνοιξε τοὺς πνευματικούς ὀρίζοντες τοῦ νεωτέρου ἔθνους πρὸς τὰ μέσα. Τοὺς ἄνοιξε ὁμῶς καί πρὸς τὰ ἔξω. Πρὸς τὴν διεθνή (κυρίως εὐρωπαϊκὴ) πνευματικὴ ζωὴ καί κίνησιν. Πρὸς τὰ ρεύματα ἰδεῶν, ὅσα ἀστροποβόλησαν μέ τοὺς πνευματικούς γίγαντες προγενεστέρους καί συγχρόνους του» [Δ. Κόρσος: «Αφιέρωμα στὸν Κωστὴ Παλαμᾶ (1859-1943), Χριστοῦγεννα 1993, «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ» σελ. 60].

Τέλος δέον νά παρατηρηθῆ ὅτι ὁ Παλαμᾶς ἐπέτυχε νά συνδέσῃ τὸν Σολωμόν, τὸν Κάλβον, τὸ δημοτικὸ τραγούδι, τοὺς ἐλάσσονας ποιητὰς εἰς τὴν κριτικὴν σκέψιν του μέ τὰ πρῶτα ἀναστήματα τῆς Εὐρώπης Hugo, Coethe, Schiller, Hegel, Nietzsche, Mistral, Tain καί λοιποὺς Εὐρωπαίους φιλοσόφους καί διανοητὰς. Ὅλους τοὺς ἔφερε εἰς τὴν πνευματικὴν σκηνὴν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος.

Ὅπως καί σέ ἄλλο ἔργο μου ἔχω σημειώσῃ: «Τὸ μέγα ἔργον του, ἠμπορεῖ νά

τό μελετήσῃ ὁ Φιλόσοφος, ὁ Ψυχολόγος, ὁ κοινωνιολόγος, ὁ κριτικὸς, ὁ ἱστορικὸς, ὁ αἰσθητικὸς, ὁ φιλόλογος, ὁ πολιτικὸς. Ἡ ὀρθὴ θεώρησις τοῦ ἔργου του τὸν θέλει ὡς ἐργάτην, ὡς ποιητὴν τοῦ γένους καί τῆς παραδόσεως, τὸν κατατάσσει ὡς σκαπανέα τοῦ πνεύματος. Εἶχε κατηγορηθῆ ὡς ἐπαναστάτης, ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Παλαμᾶς ἀποβαίνει ὁ θερμότερος ἰδεαλιστὴς καί φιλόπατρις, ὁ ἱερός ψάλτης τῆς ἐλευθερίας.

Οἱ διάφοροι καί πολλοὶ προπυλακισμοὶ εἰς βᾶρος του, ὅτι δηλαδὴ ὁ Παλαμᾶς εἶναι, ἦτο ὑλιστὴς, ἄστατος, διεθμιστὴς, ἀρνητὴς κ.λπ. ὀφείλονται κατὰ ἓνα ποσοστὸν εἰς παρεξηγήσεις καί μονομερεῖς θεωρήσεις τῶν γραφομένων του, ἀλλὰ κυρίως ὀφείλονται, ὅπως ὁ καθεὶς ἔννοεῖ, εἰς τὸν φθόνον, ἐκδηλούμενον, ὅτε μὲν συνεσκιασμένα, ὅτε δέ φανερά, καί, εἰς τὴν μικρότητα τῶν ἐπικριτῶν του, διότι δέν ἐπέτυχον νά φθάσουν τὰς πρωτοποριακάς του ἀνατάσεις καί ἐξελίξεις. Συμβαίνει μέ τοὺς μεγάλους ὅτι ὁ πολὺς Θουκυδίδης σημειώνει εἰς τὸν *Ἐπιτάφιον, τὸν Πολιτικὸν Παρθενώνα*, τοῦ Περικλέους: «Φθόνος γάρ τοῖς ζῶσι πρὸς τὸ ἀντίπαλον, τὸ δέ μὴ ἐμποδῶν ἀνανταγωνιστὴ εὐνοία τετίμηται» (Ἦτοι φθοῦν οἱ ζῶντες τοὺς ἀνταγωνιστὰς (των), ἐκτός καί ἂν εἶναι νεκροί, ὅποτε τιμῶνται μέ εὐνοίαν ἀσυναγωνιστὸν (B. 45)².

Ὁ Ἄγγελος Σικελιανὸς (1884-1951) ἀπήγειλε τὴν ἡμέραν τῆς ταφῆς τοῦ Παλαμᾶ τὸ ἐμπνευσμένο ποίημα: «Ἐχῆστε Σάλπιγγες...». «Σ' αὐτὸ τὸ φέρετρο ἀκουμπάει ἡ Ἑλλάδα» (καί αὐτὸ Φεβρ. 1943). Ἡμεῖς εἰς ὅλα τὰ χρόνια ἀπὸ τὴν θανάτην τοῦ ποιητοῦ καί μέχρι σήμερα ἐν ἔτει 2019 καί «εἰς τὸ διπνεκές» θά λέγωμεν, πρέπει νά λέγωμεν: ὅτι στὴν μνήμην τοῦ Ποιητοῦ ἀκουμπάει ὅλη ἡ Ἑλλάς καί ὅλος ὁ κόσμος διὰ νά ἀρύεται ὁ καθεὶς θάρρος ἐθνικὸν καί διδάγματα ἀεζῶσα ἐν μέσῳ τῶσων δοκιμασιῶν μας.

2. Βλ. Δ.Ν. Παπαθανασόπουλος: «Σολωμός» (Ἐπιτομιακὴ Λογοτεχνία) «Παλαμᾶς» (5 μελετήματα), 2009, σελ. 31.

ΑΝΑΓΚΗ ΒΑΘΥΤΕΡΗΣ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΣΤΟ ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ¹

(Από τό ἔργο τοῦ Friedrich Wilhelm Foerster,
Schule und Charakter)²

I. Πολιτιστικοί λόγοι

Ὁ Pestalozzi εἶπε κάποτε «ὅπως ἓνας μόνος ἄνθρωπος, τοιοῦτοτρόπως καί μιὰ ὀλόκληρη ἐποχή εἶναι δυνατόν νά κάνει πολύ σημαντικές προόδους στήν γνώση τοῦ “ἀληθοῦς”, μένει ὅμως παρά ταῦτα πολύ πίσω ὡς πρός τήν ἐπιθυμία τοῦ ἀγαθοῦ». Αὐτά τά λόγια ἔχουν λεχθεῖ πρό ἑκατό καί πλέον ἐτῶν καί ὅμως φαίνονται νά εἶναι προορισμένα ἀκριβῶς γιά τή δική μας ἐποχή.

Μιλᾶμε περί προόδου μέ μεγαλύτερη αὐτοπεποίθηση ἀπ’ ὅ,τι οἱ γενιές πρὶν ἀπό μᾶς. Μεθᾶμε ἀπό τοὺς μεγάλους θριάμβους

τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνικῆς (τεχνολογίας), λησμονοῦμε ὅμως τό θέμα, μήπως, ἀκριβῶς γιά τό σπουδαιότερο τῶν πραγμάτων δέν ἔχουμε παρά στασιμότητα ἢ καί τέλεια ὀπισθοδρόμηση νά ἀναφέρουμε ὡς ἀπολογισμό: γιά τήν κυριαρχία δηλαδή τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν φυσικῶν ὀρμῶν, οἱ ὁποῖες ἀσκοῦν τήν πίεσή τους μέσα σ’ αὐτό τό ἐσωτερικό του, γιά τή δύναμη, τήν ὁποία ἀσκεῖ ἡ προσωπικότητα ἐπὶ τῆς ζωῆς καί ἐπὶ τοῦ μέλλοντος. Μήπως ἐν μέσω ὄλων τῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, δέν ἔχει πάλι κερδίσει ἡ ὕλη μιὰ τρομερή δύναμη πάνω στή ζωή μας; Μήπως παρ’ ὅλες τίς γνώσεις, δέν ἐξαπλώνεται ὀλοένα καί περισσότερο παχυλή ἡ ἀμάθεια σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τή γνώση τοῦ ἀγαθοῦ καί τοῦ κακοῦ;

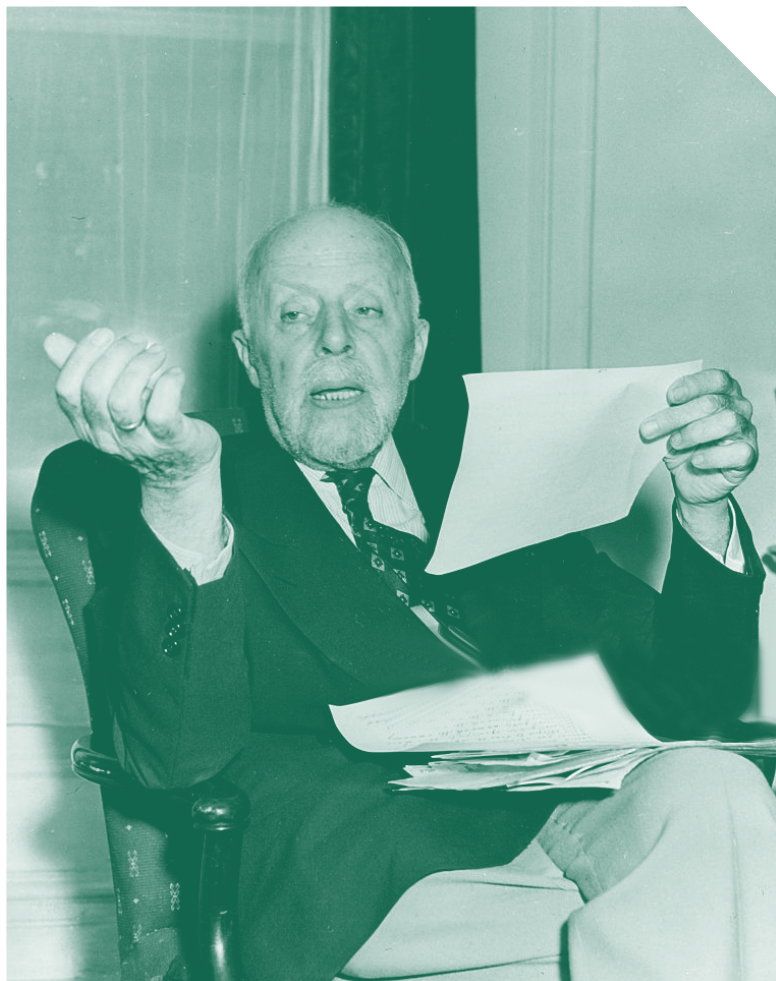
Βεβαίως μέ τίς παρατηρήσεις αὐτές δέν θέλουμε νά ὑποτιμήσουμε τά μεγάλα ἐπιτεύγματα τοῦ αἰῶνα μας (σ. μτφρ.: ἐννοεῖ τόν 20^ο αἰ.) πού εἶναι αἰώνας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Πρέπει ὅμως, χωρίς κανένα συμβιβασμό, νά καταστήσουμε σαφές σέ ὅλους, ὅτι τότε μόνο ὅλα αὐτά τά ἐπιτεύγματα μποροῦν νά μᾶς φέρουν εὐτυχία, ὅταν τοὺς δοθεῖ ὡς ἀντίβαρον ὁ ἐξευγενισμός τῆς ψυχῆς καί ἡ καλλιέργεια τοῦ χαρακτήρα. Ἄλλως, ὑπάρχει κίνδυνος, ὅλη ἡ ἐξουσία μας ἐπὶ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως νά γίνῃ μόνο μέσον, τό ὁποῖο θά μᾶς ὀδηγήσει σέ ὑλιστικό ἐκφυλισμό καί ἠθική κατάπτωση.

Σέ τί χρησιμεύει ὅλη ἡ πρόοδος τῆς Χημείας ὅταν ὅλες οἱ νέες ἀνακαλύψεις

1. Ἀπό τό ἔργο τοῦ Friedrich Wilhelm Foerster, *Schule und Charakter*, Paulus Verlag, Recklinghausen 1953, σέ μετάφραση τῆς ἀείμνηστης Μαργ. Παταζοπούλου πού ἐπικαιροποιήθηκε στή σύγχρονη καθομιλουμένη ἀπό τή Σύνταξη. Τό συγκεκριμένο ἀπόσπασμα εἶναι τό πρῶτο κεφάλαιο τοῦ ὀγκώδους ἔργου. Ἡ ὅλη προσέγγιση τοῦ συγγραφέα καί ἡ ἐπικαιρότητά του νομίζουμε ὅτι εἶναι προφανῆς σέ κάθε ἀναγνώστη/στρια.

2. Στά προηγούμενα τεύχη ἔχουν δημοσιευτεῖ ἐπὶ μέρους κεφάλαια τοῦ ἔργου αὐτοῦ.

«Κίνδυνοι ἐκ τῆς μονοπλεύρου μορφώσεως τῆς διανοίας», τ. 608/2015, σ. 18.
• «Ἠθικοί ὄροι τῆς διανοητικῆς καλλιέργειας», τ. 617/2016, σ. 102-103.
• «Γενετήσιος ἀγωγή. Οἱ ἐπὶ τῆς φυσιολογίας ὑπερβολές τῆς διαφωτίσεως», τ. 621/2017, σ. 53-56.
• «Σχολεῖον καί ἰδεώδες ζωῆς», τ. 625/2017, σ. 154-155.
• «Ἡ σημασία ἐνός καθολικοῦ σκοποῦ εἰς τήν ἀγωγή», τ. 629/2018, σ. 119-122.

χρησιμοποιούνται μόνο για την τρομερή εξόντωση της ανθρώπινης ζωής (σ. μτφ.: δέν πρέπει να ξεχνάμε ότι αυτά γράφονται λίγο μετά το τέλος του Β΄ παγκοσμίου πολέμου); Αλήθεια, όσο μεγαλύτερη είναι ή φορά μας προς τον κόσμο των υλικών αγαθών με όλους εκείνους τους πειρασμούς του προς κάθε είδος κατάχρησης, και με τον ακατάπαυστο έρεθισμό των όλοένα και νεότερων αναγκών, τόσο περισσότερο επείγουσα γίνεται ή ανάγκη μιās **μεγαλύτερης ενίσχυσης και έμβάθυνσης επί της πνευματικής πλευράς της φύσεώς μας.**

Καί μάλιστα όχι μόνον από ενδιαφέρον να διασώσουμε τά πνευματικά αγαθά, αλλά και από ενδιαφέρον προς τον τεχνικό πολιτισμό, ό οποίος μάλιστα βασίζεται επί της ήθικης παιδαγωγικής εργασίως μακρών αιώνων, κατά τούς οποίους ή ήμέρωσις του έσωτέρου ανθρώπου, ή τεχνική της αυτοκυριαρχίας, ή παιδαγωγική της θυσίας, ή αγωγή προς την αγάπη, κατείχαν θέση στό προσκήνιο του πολιτισμού.

Μοιάζουμε σήμερα μέ τούς υιούς ενός πλουσίου οίκου, οί όποιοι κατά τρόπο άμέριμνο και άσυνετο, ξεκοκκαλίζουν τό κεφάλαιο του παρελθόντος και δέν έχουν ιδέα για

τίς ήθικές σχέσεις και προεργασίες της λαμπράς τους εξασφαλισμένης άνεσεως.

Κατά τρόπο παρόμοιο και μείς χρησιμοποιούμε μέν τον τεχνικό πολιτισμό, άμελούμε όμως να καλλιεργήσουμε μεθοδικά την ήθική διάστασή του, λησμονούμε δέ τό πόσο πολύ είναι άλληλένδετη ή σύγχρονη οικονομία μέ άρετές όπως ή ύπευθυνότητα, ή αξιοπιστία, ή κοινωνική αγωγή, ή αυτοκυριαρχία. Η μεγάλη κρίση της ανθρώπινης εργασίας στην εποχή μας, ή ήθική και θρησκευτική ρηχότης των κινήτρων προς εργασία, ή όλοένα αύξανόμενη καλάρω-

ση των υποχρεώσεων προς την κοινωνία, δείχνουν, αρκετά σαφώς, πού και ο ίδιος ο τεχνικός πολιτισμός, πού εξελίχθηκε στο έπακρο, οδηγείται, όταν η ήθική θεμελίωση έχει διαλυθεί.

Αν και η βασική μελέτη, όσον αφορά τους σκοπούς και τα μέσα της στροφής προς καλύτερες απόψεις, δεν έχει κάνει μεγάλες προόδους, εν τούτοις αρχίζουν παντού να αντιλαμβάνονται όλο και περισσότερο, πόσο ολέθρια είναι η μονόπλευρη κατεύθυνση του σύγχρονου νοσηριακού σχολείου. Η έκκληση για παροχή στην νεολαία περισσότερης «Αγωγής του πολίτου», ή παιδαγωγική προπαγάνδα των αγροτικών σχολείων, τό αίτημα για περισσότερη τέχνη στη ζωή του παιδιού, ή εισαγωγή της χειροτεχνίας στα διδακτικά προγράμματα του σχολείου, ή μυριόστομη έκκληση προς τό σχολείο νά συνεργαστεί για την προστασία της νεότητας επί του γενετισμού θέματος και στον αγώνα έναντι του αλκοολισμού, οί νεότερες έρευνες για τό «παιδικό ψεύδος», οί ήθικές προτροπές της πειραματικής παιδαγωγικής, όσον αφορά τό δυνατόν της αγωγής της ακριβολογίας (παιδαγωγική των αναμνήσεων), οί σπουδαίες έρευνες περί των «παθολογικών αιτίων των παιδικών ελαττωμάτων», τά όποια σ' αυτήν ακριβώς την σχολική ζωή επιβάλλουν μία «ιατροπαιδαγωγική» προληπτική μεταχείριση και τέλος τό πρόβλημα των «νεαρών έγκληματιών (σ. μτφρ.: ακριβέστερα = νεανικής έγκληματικότητας)» τό όποιο καθημερινώς απευθύνει κατεπίγουσες έκκλήσεις για επιπλέον ήθική υγιεινή και προφύλαξη, όλα αυτά συναντώνται σέ εκείνο τό βαθύ και καθολικό παιδαγωγικό συναίσθημα της ευθύνης, τό όποιο σύγχρονος ιατροπαιδαγωγός³ περιέλαβε εις την κατωτέρω φράση: «έχοντας υπόψη μου κυρίως την μεγάλη αύξηση της νεανικής έγκληματικότητας και την άσυνήθη ολι-

γωρία της παιδαγωγικής δραστηριότητας στη δημόσια ζωή, θεωρώ έπείγουσα την ανάγκη, νά παραχωρήσουμε στη φροντίδα του παιδικού ήθους τουλάχιστον την αυτήν έπιστημονική ύποστήριξη και πρακτική μέριμνα, όση (ένν. παραχωρούμε) και διά την μεταχείριση του σώματος και της διανοίας... Οί λειτουργίες του σώματος και της διανοίας δεν πρέπει νά λαμβάνονται ως ο κύριος και αποκλειστικός κανόνας για

*Μήπως παρ' όλες
τις γνώσεις,
δέν έξαπλώνεται
όλοένα και περισσότερο
παχυλή ή άμάθεια
σέ ό,τι αφορά τή γνώση
του άγαθού
και του κακού;*

τήν προσωπική αξία ενός αποδέκτου της αγωγής (κατά λέξιν: τροφίμου), αλλά πρέπει τουλάχιστον «ισόποσα» νά ισχύει ως κανόνας, και έπομένως και ως σκοπός της μορφώσεως και ή ποιότητα του ήθους»⁴.

3. Ο συγγραφέας αναφέρει τόν έξ Ίέννης της Γερμανίας ιατρό Ttüper.

4. Στην άρνηση μιας υπερτονισμένης και μονόπλευρης αγωγής του πνεύματος, ή όποια πρό παντός δεν μπορεί νά σταθεί επί του θεραπευτικού παιδαγωγικού τομέα και προκειμένου περί έπιβολής ποινής σέ νέους, οί ειδικοί είναι τόσο σύμφωνοι όσο και στην έκτίμηση και πραγμάτωση μιας «αγωγής προς εργασίαν δι' εργασίας».

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Κύριε Διευθυντά,

Ύαλλοτε-όχι καί πολύ «άλλοτε»- ή κυανόλευκη έλληλεκή σημαία, κυμάτιζε σέ κάθε οίκια, σέ κάθε σπίτι πλούσιο ή φτωχό κατά τίς έθλεκές έορτές καί έπετείους. Χόρταινε τό μάτι τοῦ ανθρώπου νά βλέπει τό ιερό σύμβολο τοῦ έθνους καί τής πατρίδας καί πλημμύριζε ή καρδιά άπό τό συναίσθημα τής Έθλεκής ύπερηφάνειας.

Σήμερα, στήν έποχή μας κατά τόν έορτασμό τών έθλεκών μας έπετείων δέν βλέπουμε γενικό σημαιοστολισμό, παρά μόνο στά λεγόμενα «δημόσια καταστήματα». Οί έξώστες καί τά μπαλκόνια τών κατοικιών είναι άδειοι. Ποῦ είναι ή κυανόλευκη έλληλεκή σημαία; Ποῦ είναι τό «ιερό πανί» τοῦ ποιητή, πού ποτίστηκε μέ ποταμούς αίμάτων κατά τούς ιερούς μας άγώνες;

Ή Σημαία είναι έθλεκό έμβλημα. Είναι σύμβολο τοῦ έλληλεκισμού, γιατί συμβολίζει τήν ένότητα τοῦ έλληλεκισμού καί τήν Έθλεκή Έλευθερία. Συμβολίζει τούς άγώνες τοῦ Έλληλεκικοῦ Έθνους, τοῦ ένδοξοτέρου έθνους τής γής, χάριν τοῦ ύπερτατου άγαθοῦ, τής Έλευθερίας. Ή σύνδεση τών έννοιών έλευθερία ή θάνατος μέ τόν σταυρό, τό σύμβολο τής χριστιανικής πίστεως καί τής θρησκείας μας, είναι έμβληματική καί διαχρονική. Σκιρτά ή ψυχή κάθε Έλληνα σέ κάθε σημείο τοῦ πλανήτη όταν βλέπει κάπου τήν έλληλεκή σημαία.

Αυτό τό ιερό λάβαρο τοῦ έλληλεκισμού, νομίζω ότι δέν πρέπει νά λείπει άπό κανένα σπίτι κατά τίς έπετείους μας. Ή άνάρτησή της, είναι μία άπάντηση σέ μερικούς πού χωρίς κρίση καί σεβασμό στά ιερά σύμβολα τοῦ γένους τή χαρακτηρίζουν «άπλό πανί» πού δέν σημαίνει τίποτα. Οί σώφρονες έλληνες πολίτες, πρέπει νά δώσουν στά ιερά σύμβολα τή νοηματοδότηση πού έχουν, γιατί λαός χωρίς σύμβολα καί ιερά δέν έχει μέλλον στήν έποχή τής παγκοσμιοποίησης πού ζοῦμε.

Μέ τιμή.

Δημήτριος Μπράνης

πρ. Σχολ. Σύμβουλος, Πολιτικός Έπιστήμων

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ (1930-2019)

Στίς 11 Ἰανουαρίου 2019 ἀνεχώρησε γιά τήν αἰώνια πατρίδα ὁ θεολόγος Κωνσταντίνος Ἀθανασόπουλος. Γεννήθηκε στά Γιαννιτσά τό 1930 καί ἀπό τήν ἐφηβική του ἡλικία ἡ καρδιά του ἐφλέγετο ἀπό τόν πόθο νά ὑπηρετήσει τό λαό τοῦ Θεοῦ. Σπούδασε Θεολογία στήν Ἀθήνα καί ἀπό τά νεανικά του χρόνια ἀφιέρωσε τή ζωή του στήν ἀδελφότητα Θεολόγων «ΖΩΗ». Διακόνησε τό λαό τοῦ Θεοῦ στήν Μακεδονία, στόν Ἔβρο, στή Θεσσαλία, μέ κέντρο τή Λάρισα. Λαμπρός καί καταρτισμένος Θεολόγος, βαθύς μελετητής τῶν πατέρων, ἐπικεντρωμένος στή λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας μας καί φιλακόλουθος, ἐπικοινωνιακός μέ τή νεολαία τῆς πατρίδας μας, δραστηριοποιήθηκε στό κηρυκτικό καί ἱεραποστολικό ἔργο, τίς κατασκηνώσεις κ.λπ.

Ὑπηρετῆσε ὡς καθηγητής στίς Παιδαγωγικές Ἀκαδημίες Ἀλεξανδρουπόλεως καί Λαρίσης, καί συνετέλεσε στήν καθοδήγηση καί ἐπιστημονική καί παιδαγωγική στήριξη δεκάδων ἐκπαιδευτικῶν τῆς Πρωτ/θμίας Ἐκπαίδευσης, ὥστε νά καταστεῖ ἀποτελεσματική ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν στά Δημοτικά σχολεῖα τῆς πατρίδας μας.

Γιά νά βοηθήσει τούς ἐκπαιδευτικούς τῆς Πρωτ/θμίας συνέγραψε ἕνα σπουδαῖο σύγγραμμα μέ τίτλο «Ὁρθόδοξος Λειτουργική» (Λάρισα 1986) ὥστε νά ἔχουν ἕνα χρήσιμο καί μεθοδικό βοήθημα στή διδασκαλία τῆς Λειτουργικῆς στό Σχολεῖο. Ἐνα ἔργο κατανοητό ἀπό ὄλες τίς ἡλικίες καί

ἀπευθυνόμενο σέ ὄλους, μορφωμένους καί ὀλιγογράμματους, περικλείει στίς 390 σελίδες του ὅλα ὅσα πρέπει νά γνωρίζει ἢ ἐπιθυμεῖ νά γνωρίσει ὁ πιστός γιά τή λειτουργική ζωή καί παράδοση τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας.

Ἡ ἀγάπη του γιά τή μαθητιώσα νεολαία ὑπῆρξε μνημειώδης. Ἐργάστηκε ὅλα τά χρόνια τῆς ζωῆς του γιά τήν κατήχηση τῆς ἑλληνικῆς μαθητιώσας καί σπουδάζουσας νεολαίας, στήριξε καί ἐνέπνευσε στίς κατασκηνώσεις τῶν Χ.Μ.Ο. τόσο στό Στόμιο τῆς Λαρίσης ὅσο καί σέ ἄλλες ἀντίστοιχες.

Ὡς εἰδικός παιδαγωγός καί χαρισματικός δάσκαλος, ἡσχολήθη μέ τήν συγγραφή τῶν βοηθημάτων τῶν Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Ὁμάδων, μέ τόσο συστηματικό τρόπο, πού ἄντεξαν στόν χρόνο καί χρησιμοποιοῦνται ἀκόμα καί σήμερα, δύο δεκαετίες ἀπό τήν ἐκδοσή τους.

Ὁ Κωνσταντίνος Ἀθανασόπουλος ἦταν ἕνας ἀνοιχτόκαρδος ἄνθρωπος, ἄνθρωπος ἀγάπης, ἄνθρωπος πού ἔσκυβε στόν πόνο τοῦ ἄλλου, ἀνέψυχε καί ἀνέπαυε ὅποιον τόν πλησίαζε. Πάντοτε μέ ἐνδιαφέρον γιά ὄλους μας, μέ τόν καλό καί ἐπιστηρικτικό του λόγο, ἀφήνει ἕνα δυσαναπλήρωτο κενό στό ἔργο.

Ἡ Χ.Ε.Ε.Λ. πού πολύ ἐβοηθήθη ἀπό τή στήριξή του καί τίς πάντοτε εὐστοχες συμβουλές του, δέεται πρὸς τόν Κύριο νά ἀναπαύει τήν ψυχή του μετά τῶν ἁγίων.

I.M.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΨΙΛΟΛΙΓΝΟΥ (1923-2018)

Ἡ Αἰκατερίνη Ψιλολίγνου, ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον στίς 23-11-2018. Σχεδόν ἀμέσως μετὰ τὴν ἴδρυση τῆς Χ.Ε.Ε.Λ., ἀνέλαβε τὴ θέση τῆς γραμματέως τοῦ ἴδρυτοῦ τῆς Ἰωάννη Κολιτσάρα καὶ τὴν εὐθύνη τῆς λειτουργίας τοῦ Γραφείου τῆς Ἐνώσεως. Ὑπέρβησε μὲ ἀυταπάρνηση, διακριτικότητα καὶ ἄκρα ἀνιδιοτέλεια ὅσο οἱ φυσικὲς τῆς δυνάμεις τὸ ἐπέτρεπαν, μέχρι τὰ βαθιὰ γεράματα τῆς. Διακριτικὴ καὶ ὑπεύθυνη στὴν ἐργασία τῆς, εἶχε τὴν εὐθύνη τῆς γραμμα-

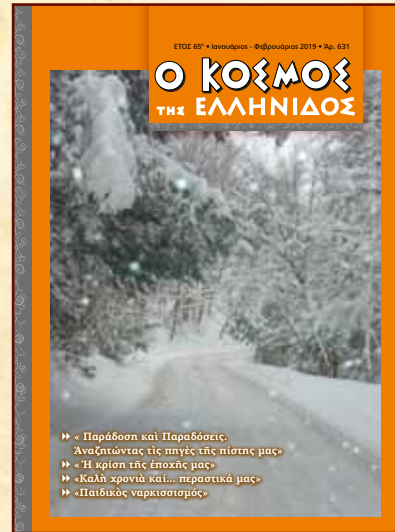
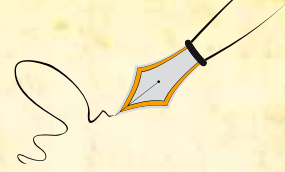
τικῆς στήριξης καὶ διαχειρίστηκε τὸ εὐρὺ πεδίο δράσης τῆς Χ.Ε.Ε.Λ. στὴν ἀκμὴ τῆς καὶ στὴν κορύφωση τῶν δράσεών τῆς, ἰδιαιτέρα στίς δεκαετίες τοῦ '60 καὶ τοῦ '70. Ἄνθρωπος σπάνιας εὐγένειας, ἀγάπησε τὸ ἔργο τῆς Χ.Ε.Ε.Λ. καὶ ἀναλώθηκε σ' αὐτό.

Ἡ εὐγνωμοσύνη μας ἀπέναντί τῆς καὶ ἡ προσευχὴ μας γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς τῆς βγαίνει ἐκ «βάθους ψυχῆς καὶ καρδίας». Αἰωνία τῆς ἡ μνήμη.

I.M.

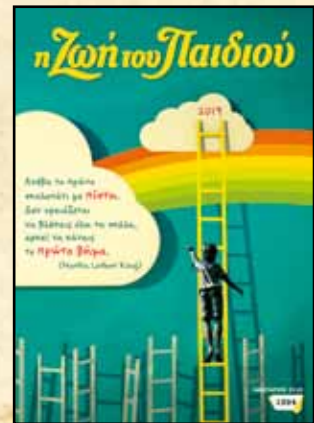

Άξίζει νά διαβάσετε

Τό μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με τήν ἱστορία τῶν 100 χρόνων του κοντά στόν ἑλληνικό λαό.

Περιοδικό με ἱστορία μεγαλύτερη τῶν 50 ἐτῶν, πού ἀπευδύνηται στή γυναίκα, στήν πνευματική καί κοινωνική της παρουσία.

Τό περιοδικό γιά τήν Ἐπιστήμη, τὰ Γράμματα καί τήν Τέχνη, με τὸ ἔνδοξο παρελθὸν καί τὸ δυναμικό “παρὼν” στὶς μάχες του κατὰ τοῦ ὕλισμοῦ καί τῆς ἀπιστίας.

Νεανικό περιοδικό τῆς “Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως” – με τὸν ἐνθουσιασμό τῆς νεότητος καί τῆ σφραγίδα τῆς πίστεως καί τῆς παιδείας.

Τό μηνιαῖο παιδικό περιοδικό πού κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἓνας πολύτιμος πνευματικός φίλος γιά τὰ Ἑλληνόπουλα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Χριστιανικής Ένώσεως Έκπαιδευτικών Λειτουργών

- Σπυρ. Καλλιάφα:**
 ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΟΥ ΟΡΜΗΣ _____ 3,00 €
 ΕΘΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ, ΦΥΣΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ & ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 3,00 €
 ΤΑ ΠΕΝΤΕ ΠΡΩΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΕΤΗ έκδοσις Γ΄ _____ 5,00 €
- Γ. Θ. Κολιτσάρα:**
 ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ τόμοι Β΄ & Γ΄ έκαστος _____ 6,00 €
 Η ΑΠΑ ΓΡΑΦΗ ΔΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΟΥ _____ 3,00 €
 Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΗΓΕΤΗΣ _____ 10,00 €
- Β. Χαραλαμποπούλου:**
 Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ _____ 3,00 €
 Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ _____ 3,00 €
 ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΚΑΙ ΕΦΗΒΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ _____ 3,00 €
- Μ. Debesse:**
 ΣΤΑΘΜΟΙ ΑΓΩΓΗΣ _____ 5,00 €
- G. Allport:**
 ΤΟ ΑΤΟΜΟΝ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ _____ 6,00 €
- Ίωάν. Άντωνίου:**
 ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΜΕΝ ΤΑΣ ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΑΣ ΑΠΟ
 ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ _____ 3,00 €
- ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.Λ.:**
 ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΙΔΑΝΙΚΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑΝ ΜΑΣ _____ 6,00 €
 Η ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ _____ 6,00 €
 Η ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ _____ 6,00 €
 Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΤΟΥ _____ 6,00 €
 Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ _____ 6,00 €
 ΟΔΗΓΗΤΙΚΗ, ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ _____ 6,00 €
 ΤΑ ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ _____ 6,00 €
 ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ _____ 6,00 €
 ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΣ _____ 6,00 €
 ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ _____ 6,00 €
 ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΞΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 Η ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ _____ 6,00 €
 ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΠΑΙΔΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ _____ 6,00 €
 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ _____ 6,00 €
 Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΑΠΟΤΥΧΙΩΝ _____ 6,00 €
 ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ _____ 10,00 €
 ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ _____ 10,00 €

